

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ГОРЛІВСЬКИЙ ІНСТИТУТ ІНОЗЕМНИХ МОВ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«ДОНБАСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»**

КАФЕДРА ГЕРМАНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ

РЕКОМЕНДОВАНО до захисту
Протокол засідання кафедри
германської філології
26.11.2024 № 5

Пацація Текле Тамазієвна

Кваліфікаційна робота

**ЕЛІПТИЧНІ КОНСТРУКЦІЇ В СУЧАСНИХ АНГЛОМОВНИХ
ХУДОЖНІХ ТЕКСТАХ**

на здобуття освітнього ступеня магістра
зі спеціальності 035.041 Філологія Германські мови та літератури
(переклад включно), перша – англійська
освітньо-професійної програми Германські студії: лінгвістика,
літературознавство, перекладознавство

Науковий керівник:

канд. філол. наук, доцент

Архіпова І.М.

Дніпро – 2024

Анотація

Еліптичні конструкції в сучасних англомовних художніх текстах

Магістерська робота спрямована на аналіз еліптичних конструкцій у контексті сучасних лінгвістичних та прагматичних теорій. Основна увага приділяється вивченню еліпсису як лінгвістичного явища, його функціям та прагматичним характеристикам у контекстно-дискурсивних умовах. У процесі дослідження еліптичних конструкцій було з'ясовано, що еліпсис має статус висловлювання, а не речення, оскільки володіє основними рисами, характерними для висловлювання, і досліджується з погляду можливості передачі певного смислу в вербальній комунікації. Доведено, що прагматична характеристика еліптичного запитання з репрезентованими членами полягає в наданні висловленню особливого сенсу, що виражається в емоційній реакції на попередню репліку співрозмовника. Прагматична характеристика еліптичного питання з питальним словом полягає не тільки в запиті інформації, а й в емоційній реакції мовця. Прагматична характеристика зустрічного еліптичного запитання полягає в реалізації слухачем своїх ілокутивних цілей: зробити так, щоб адресант сам відповідав на своє запитання, змінити тему, ухилитися від відповіді, висловити свої емоції, уточнити інформацію і виграти час. Прагматична характеристика еліптичного перепиту-повтору полягає у вираженні емоційного ставлення мовця до змісту висловлювання.

Ключові слова: еліпсис, еліптична конструкція, еліптичне речення, еліптичне питання, ілокуція, перлокуція, еліптичного перепит-повтор.

Summary

Elliptical Constructions in Contemporary English Literary Texts

The master's degree paper is aimed at analyzing elliptical constructions in the context of modern linguistic and pragmatic theories. The main attention is paid to the study of ellipsis as a linguistic phenomenon, its functions and pragmatic characteristics in contextual and discourse conditions. In the course of the study of elliptical constructions, it was found out that ellipsis has the status of a statement, not a sentence, since it has the main features characteristic of a statement and is studied from the point of view of the possibility of conveying a certain meaning in verbal communication. It is proved that the pragmatic characteristic of an elliptical question with represented members is to give the utterance a special meaning, which is expressed in an emotional reaction to the interlocutor's previous remark. The pragmatic characteristic of an elliptical question with an interrogative word is not only the request for information, but also the speaker's emotional reaction. The pragmatic characteristic of the counter elliptical question is that the listener realizes his/her illocutionary goals: to make the addressee answer his/her own question, to change the topic, to evade the answer, to express his/her emotions, to clarify information and to gain time. The pragmatic characteristic of the elliptical question-repetition is the expression of the speaker's emotional attitude to the content of the statement.

Keywords: ellipsis, elliptical construction, elliptical sentence, elliptical question, illocution, perlocution, elliptical re-examination-repeat.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ЛІНГВІСТИЧНИЙ СТАТУС ЕЛІПСИСУ	11
1.1. Категорія повноти/неповноти речення: історія питання.....	11
1.2. Трансформаційний аналіз еліптичних конструкцій	17
1.3. Співвідношення речення та висловлювання: статус еліпсису.....	22
1.4. Прагматичні характеристики еліпсів у контекстно-дискурсивних умовах.....	27
1.5. Співвідношення прагматики адресанта та адресата при сприйнятті еліпсисів.....	30
1.6. Аналіз дискурсу при дослідженні прагматичних характеристик еліпсисів у контекстно-дискурсивних умовах.....	41
1.7. Іллокутивно-перлокутивні відносини як основа еліпсисів.....	45
Висновки до I розділу.....	49
РОЗДІЛ 2. ПРАГМАТИЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЕЛІПСИСІВ У СТИМУЛІ ТА РЕАКЦІЇ	51
2.1. Еліптичне питання та еліптична відповідь	51
2.2. Зустрічне еліптичне питання	66
2.3. Еліптичний перепит-повтор	73
Висновки до II розділу.....	81
ВИСНОВКИ	82
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	85

ВСТУП

Загальновідомо, що для мови як системи характерні дві тенденції: тенденція до мовної економії та тенденція до мовної надмірності. Мовознавці зазначають, що постійне протиріччя між потребами спілкування людини і її прагненням звести до мінімуму свої розумові і фізичні зусилля може розглядатися як рушійна сила мовних змін.

Мовні зміни починаються і накопичуються в мовленні. Саме діалогічне мовлення є тією сферою, в якій принцип економії знаходить найбільше застосування і поширення. Багато лінгвістів вважають основним проявом принципу економії еліпсис.

Дослідження еліпсису зародилося в античності й тривало протягом усієї історії науки про мову. Неминущий інтерес до явища еліпсису можна пояснити тим, що в ньому знайшли відображення фундаментальні проблеми мовознавства: мова і мислення, співвідношення логіки і граматики, форми і значення тощо.

Необхідність передавати велику кількість інформації, зумовлена розвитком технічного прогресу, що веде до прагнення скоротити висловлювання, залишаючи тільки те, що необхідно для розуміння його сенсу, тим самим збільшуючи інформаційну ємність висловлювання. З іншого боку, об'єктом лінгвістичних досліджень дедалі більшою мірою стає усне мовлення, зокрема й неформальне, що характеризується неофіційністю та невимушеністю спілкування. Вивчення еліпсису необхідне для розуміння процесу економії, що відбувається в усіх сучасних мовах.

У зв'язку зі зростанням інтересу до змістовної сторони мовленнєвих явищ за останні десятиліття, прагматичний аспект еліпсису залишається одним із найбільш розроблюваних і спірних у сучасній лінгвістиці.

Основоположним принципом лінгвістичної прагматики є вивчення конкретних ситуацій спілкування. Прагмалінгвістика спрямована на вивчення комунікативних категорій мови, що відображають різні аспекти мовленнєвого акту, на виявлення й опис способів відображення прагматичної інформації в процесі спілкування. Це може бути досягнуто, зокрема, і на матеріалі еліптичних конструкцій, які передбачають неоднозначне сприйняття інформації залежно від умов комунікації.

Ця магістерська робота присвячена вивченню прагматичних характеристик еліпсисів на матеріалі сучасної англійської мови.

Актуальність дослідження визначається неослабним інтересом сучасної лінгвістичної науки до прагмалінгвістики, у руслі якої виконано дане дослідження, а також дефіцитом досліджень, що ставлять у центр уваги та систематизовано представляють прагматичну, а точніше – контекстну та комунікативно-інтенціональну обумовленість комунікативно-інтенціональну обумовленість еліптичного висловлювання.

Діалогічне мовлення персонажів художніх творів є одним із найважливіших прийомів оповіді та впливу на читача, використання якого сприяє реалізації художньо-естетичної функції тексту. Діалог у межах художнього твору відтворює реальне спілкування комунікантів так, як це бачить автор твору.

Наш вибір теми роботи зумовлений, по-перше, тим, що еліпсис однозначно зараховується до низки основних засобів, що характеризують діалогічне мовлення та його властивості (І.П. Святогор, О.І. Реунова, О.С. Бутусова та ін.). Регулярність використання еліпсису в ситуаціях діалогічного

спілкування свідчить не тільки про нормативність, а й про закономірність і доцільність використання цього засобу. По-друге, в еліпсисі проявляється важлива особливість діалогічного мовлення – тенденція до переважання значення функції над значенням структури важлива особливість діалогічного мовлення.

Еліпсис як засіб смислового зв'язку між компонентами діалогічної єдності слугує для вираження основних смислових опор, які, з одного боку, скріплюють смислові відносини між висловлюваннями, а, з іншого боку, стимулюють розвиток діалогічного тексту. За допомогою еліпсису інформаційний ряд вибудовується з більшою чіткістю: відбувається перетворення частин цього інформаційного ряду за допомогою синонімічних замінів, що сприяють смисловій деталізації.

Функціональна складова еліпсису виявляється під час аналізу еліптичного висловлювання в рамках мовленнєвого акту, суть якого полягає у виголошенні мовцем речення в ситуації безпосереднього спілкування зі слухачем. Саме тому в нашому дослідженні ми обмежуємося матеріалом діалогічних єдностей. Еліптичні висловлювання вивчаються у зв'язній діалогічній єдності, у взаємодії адресанта й адресата.

Дослідження прагматичних характеристик еліпсисів вимагає комунікативно-прагматичного підходу, оскільки їхня прагматична значущість створюється тільки в певних мовленнєвих ситуаціях і їхні інтерпретації найчастіше є контекстно-обумовленими.

Об'єктом дослідження є еліптичні висловлювання у складі запитально-відповідних діалогічних єдностей.

Предметом дослідження – прагматичні характеристики таких еліпсисів.

Мета магістерської роботи – виявлення прагматичних характеристик еліпсисів у складі запитань-відповідей у запитаннях діалогічних єдностей на матеріалі сучасних англомовних художніх текстів сучасної англійської мови.

Досягнення поставленої мети вимагає виконання наступних **завдань**:

- 1) узагальнити й систематизувати досвід дослідження еліпсисів;
- 2) уточнити лінгвістичний статус еліпсисів;
- 3) з'ясувати співвідношення прагматики адресанта й адресата при сприйнятті еліпсисів;
- 4) виявити прагматичні характеристики еліптичного питання, еліптичної відповіді, зустрічного еліптичного запитання та еліптичного перепиту-повтору;
- 5) з'ясувати кількісне співвідношення різних видів еліпсису в запитально-відповідних діалогічних єдностях.

Для вирішення поставлених завдань у роботі застосовується комплекс методів лінгвістичного дослідження: метод лінгвістичного опису на матеріалі суцільної вибірки розглядуваних одиниць із текстів художньої літератури, дискурсивний аналіз, аналіз контексту, кількісний аналіз.

Матеріалом дослідження для дослідження послуговували художні твори сучасних англійських (Andrew Motion, Arthur Ransome, Anthony Sher, Tim Sebastian) та американських авторів (Ann B. Ross, Cassie Miles, Dianne Johnson, Donald E. Westlake, Edward P. Jones, Judy Blume, Jan Karon, John M. Roberts, Nora Roberts, Rona Jaffe).

Теоретико-методологічною базою магістерської роботи є наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених, дослідження вітчизняних і зарубіжних учених у галузі прагмалінгвістики: Александрова В.Г., Байдак Л.І., Ш. Баллі, Богатько В.В., В.З. Дем'янова, ВВ. Богданова, D.Z. Bollinger; теорії мовленнєвих актів: Дж. Остіна, Дж. Серля, Т.П. Грайса, G.N. Leech, G. Lakoff, D. Sperber, D. Wilson; дискурсу: Т.А. ван Дейка, М.Л. Макарова та ін.

Методологія дослідження зумовила доцільність використання таких лінгвістичних **методів**: для виявлення й опису загадок в англійській мові і об'єктивної оцінки якісних показників – *структурно-типологічний та описовий*; для системного дослідження особливостей культури, відбитої в енігматичних текстах – *лінгвокультурологічний аналіз*; для встановлення частотності аналізованих загадок з конструкцією діалогу і прямої мови та одержання об'єктивних результатів дослідження – *елементи кількісного аналізу*. Матеріал для укладання картотеки загадок було відібрано методом *суцільної вибірки*.

Теоретичне значення дослідження полягає в тому, що воно робить певний внесок у розвиток теорії комунікативного синтаксису, прагматичного аспекту функціонування синтаксичних синтаксису, прагматичного аспекту функціонування синтаксичних одиниць, одиниць, теорії мовленнєвої діяльності. Отримані під час дослідження результати можуть сприяти подальшому вивченню еліпсису у світлі прагмалінгвістики та комунікативного синтаксису.

Практичне значення дослідження визначається можливістю застосування її результатів у практиці викладання англійської мови. Деякі розділи роботи можуть бути використані при підготовці курсів лекцій і семінарів з практичної та теоретичної граматики англійської мови, у спецкурсах із проблем прагмалінгвістики, з теорії та практики мовленнєвої комунікації, мовленнєвого впливу, а також у навчанні практичного володіння англійською мовою. Отримані дані можуть бути використані студентами під час роботи над курсовими та дипломними проектами.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що еліптичні висловлювання піддаються контекстно-дискурсивному аналізу, спрямованому на дослідження прагматичних характеристик граматичного явища еліпсису в текстах художньої літератури, у ході якого робиться спроба систематизації цих характеристик. У

роботі вперше наведено кількісне співвідношення еліптичних запитань у запитально-відповідних діалогічних єдностях і дано класифікацію еліпсисів у запитально-відповідних діалогічних єдностях.

Апробація роботи. Деякі положення роботи були оформлені у вигляді доповіді та тез на «Structural features of elliptical sentences in English» III Міжнародній молодіжній науково-практичній конференції англійською мовою «Навчання і викладання: у світі після війни» 08 листопада 2024 року у м. Харків (Україна), «The elliptical question and elliptical answer in modern English» на VIII міжнародній науково-практичній конференції здобувачів вищої освіти та молодих учених «Студенти та молодь – для майбутнього країни» 11 листопада 2024 р.

Структура роботи. Дослідження складається зі вступу, двох розділів, загальних висновків та списку використаних джерел, який налічує 116 позиції, додатків. Загальний обсяг магістерської роботи – 93 сторінки.

РОЗДІЛ 1. ЛІНГВІСТИЧНИЙ СТАТУС ЕЛІПСИСУ

1.1. Категорія повноти / неповноти речення: історія питання

Розрізнення повних і неповних речень дуже важливе для лінгвістичної теорії. У теоретичному плані поняття повноти / неповноти пов'язане із самою сутністю речення, з його функціями. Речення являє собою структурно-граматичну і смислову одиницю [32]. У зв'язку з цим слід розрізнити формально-граматичну (структурну) і смислову неповноту.

Думки лінгвістів про неповноту речень не однозначні. Суперечки про специфіку неповноти та способи розмежування повних і неповних речень почалися в лінгвістиці ще в ХІХ столітті.

Зміст поняття повного/неповного речення змінювався залежно від філософських і загальнолінгвістичних засад того наукового напрямку, з позицій якого інтерпретувалася неповнота речення. Наявність різних підходів до визначення сутності та обсягу поняття «неповне речення» обумовлювалася тим, що до кінця ХІХ – початку ХХ ст. не існувало теоретично обґрунтованого протиставлення мови та мовлення.

Прихильники логічного напрямку в мовознавстві розглядали неповноту речення як відхилення від тричленної формули логічного судження: суб'єкт – зв'язка – предикат. Невербалізовані компоненти вважали опущеними. Так, Байдак Л.І., який розглядав неповноту речення в широкому сенсі слова, вважав, що неповні речення утворюються внаслідок пропуску головних членів речення або зв'язки. Він протиставляв неповні речення повним, у яких присутні всі головні члени речення [20]. Як і всі логісти, Байдак Л.І. не враховував ролі мовця у користуванні мовою та особливостей мовленнєвої ситуації, що породжує текст.

Послідовник О.О. Потебні та Б. Дельбрюка, З.Р. Батринчук істотно доповнив зміст терміна «неповні речення». Він вважав неповними не просто

речення з «опущеними членами», а такі, у яких є «словесно невиражені члени, необхідність у яких у структурі речення зумовлюється яких у структурі речення зумовлюється формальним складом цього речення» [23, с. 36]. Учений вважав, що хоча неповних речень у розмовній мові більше, ніж повних, у нашій свідомості вони завжди дорівнюють повним, тобто неповне речення є структурним різновидом повного речення, у якому опущено той чи інший член. Пропуск члена речення визначається дослідником на основі передбачення. Цей принцип доповнюється вимогою формальної повноти словосполучень, що входять у речення, оскільки, на думку вченого, повним є лише таке речення, яке складається з повних словосполучень. Батринчук уперше пропонує вчення про неповні речення на основі граматичних відносин між словами. Дослідник виділяє серед неповних речень «власне неповні» та «стаціонарно-неповні, тобто еліптичні речення – одиниці, достатні за змістом, але відрізняються відсутністю предикатного елемента структур» [23, с. 360]. Факторами, що компенсують неповноту речення, учений вважає контекст, ситуацію та інтонацію. Їхню роль у визначенні неповного речення підкреслюється і в сучасних дослідженнях.

Він уперше ввів поняття «синтаксичної позиції члена речення», або «синтаксичного місця» і термін «речення з незаміщеними синтаксичними позиціями». Згідно з ученим, істотною граматичною ознакою, що визначає формальну організацію будь-якого повного речення, є нерозривний синтаксичний зв'язок його членів, з обов'язковим заміщенням позицій.

Також дослідник відзначив такі чинники, що сприяють неповноті речення:

- 1) запозичення слів із навколишнього мовлення;
- 2) заміна слів реальними уявленнями з обстановки мовлення або попереднього спільного досвіду мовців;
- 3) вираження уявлення, що відповідає члену, якого бракує, цілим сусіднім реченням або цілою групою їх;

4) достатність речових і формальних значень членів самого неповного речення для збудження образу, що відповідає відсутньому члену;

5) можливість вираження тих чи інших уявлень інтонаційними засобами [23, с. 397].

Інший підхід до неповних речень ми бачимо в працях Р.Е. Дудучави. У своїй роботі він [48] викладає своє бачення проблеми неповноти, розглядаючи неповноту більш вузько, ніж інші. Це можна пояснити тим, що синтаксична система Дудучави заснована на визнанні неповного речення тільки одиницею мови. У синтаксичній теорії Р.Е. Дудучави речення розуміється як «одиниця мови, що сприймається мовцем і слухачем як граматичне ціле і служить для словесного вираження одиниці мислення» [48, с. 19]. Тому до складу неповних включаються тільки ті речення, формальна повнота яких відновлюється на основі врахування лінійних, або синтагматичних, відносин компонентів. Дослідник вважав, що речення, неповні за своєю структурною організацією, цілком можуть бути самодостатніми, тобто повними, якщо в них знаходиться своє вираження психологічний суб'єкт і психологічний предикат. Еліптичні речення в його розумінні можуть відповідати автономним одиницям мови, що володіють предикативністю, оскільки пропущений присудок відновлюється за принципом маскування.

У вченні Р.Е. Дудучави синтезовано ідеї логічного та психологічного напрямів у мовознавстві. Автор виділяє в структурі речення суб'єкт і предикат, як і в логіці, але їх наявність обґрунтовує психологічними передумовами: речення як одиниця мови слугує для словесного вираження одиниці мислення. Мислення засноване на тому запасі уявлень, який дає людині її попередній досвід. Психологічною основою речення є поєднання цих уявлень в акті мислення. У його теорії категорія речення пов'язана з актом мислення. Тому терміни «суб'єкт» і «предикат» присутні при описі структури речення, однак,

їхній зміст переосмислено. Вони названі «психологічний суб'єкт» і «психологічний предикат». Крім того, Дудучава виділяє в структурі речення граматичний підмет і граматичний присудок.

Таким чином, у синтаксичній теорії була зроблена новаторська спроба пов'язати аналіз неповноти речення з структурною типологією речення. Синтаксичне вчення стало теоретичним підґрунтям для розроблення структурносинтаксичного підходу до аналізу речення в сучасній лінгвістиці і знайшло безліч прихильників (Адмоні, Букаренко, Гневко, Ломов, Чувакін та ін.).

Критично оцінюючи вчення про повні й неповні речення в рамках логічної школи, академік В.В. Виноградов вважає, що так звані неповні речення «формуються у зв'язку з конкретною ситуацією, за наявності міміки і жестів як допоміжних виразних засобів, за великої експресивної сили інтонацій» і в них відсутнє «словесне вираження якихось окремих членів, ясних із контексту і ситуації» [34, с. 97]. На думку вченого, такі речення не можуть бути доповнені без порушення синтаксичних норм мови і є «своєрідними типізованими формами речень живої розмовної мови, їх особливими структурними типами, які зовсім не являють собою порушення норм «повних» речень, необхідних абстрактно представленою граматичною схемою» [34]. Згідно з В.В. Виноградовим, ці речення «слід вивчати не з погляду їхньої передбачуваної формальної недостатності або неповноти, а з боку їхніх власних, специфічних для них структурних властивостей і функцій. При такому вивченні так званих неповних речень майже кожне з них виявиться повним, тобто адекватним своєму призначенню і таким, що відповідним чином виконує свою комунікативну функцію» [34].

Як і В.В. Виноградов, В.Г. Александрова при структурно-граматичній класифікації неповних речень звертає увагу на існуючі члени речення, а не на

пропущені [4, с. 4]. У своїй дисертації «Когнітивно-комунікативний потенціал еліптичного речення в сучасній англійській мові» В.Г. Александрова зазначає, що неповні речення не можна визначати як повні, і вставка тих чи інших членів речення в деяких випадках не тільки не потрібна, а й неможлива, бо може істотно змінити речення [4, с. 5]. Неповні речення в її розумінні – «такі речення, у яких їхня смислова неповнота знаходить відображення в неповноті їхнього формально-граматичного складу» [4, с. 133]. Дослідниця описує семантико-стилістичні переваги неповних речень: неповні речення надають мовленню динамічності, невимушеності, дають змогу актуалізувати комунікативний центр висловлювання. Проблему неповних речень В.Г. Александрова вбачає в неможливості відшукати єдиний, чіткий критерій поділу речень на повні та неповні. Вона пропонує виокремлювати такі типи неповних конструкцій: відносно неповні, або неповноскладові, запитально-відповідні речення діалогічного мовлення, іменникові конструкції, еліптичні, загальнозживані та загальнозрозумілі формули мовленнєвого спілкування, власне неповні речення. Смислова неповнота передачі змісту повідомлення – поняття відносне. Встановлення цієї неповноти виходить за рамки граматики, введення її як єдиного критерію тягне за собою ігнорування або недооцінку особливостей структурно-граматичних типів речень. Поняття повноти речення, на думку вченої, потребує насамперед якісної та дидактичної оцінки, а не класифікаційного підходу. В.Г. Александрова вважає, що майже кожне речення виражає відносно закінчене висловлювання і завдяки цьому виконує свої комунікативні функції, тобто є повним.

Таким чином, для В.Г. Александрової характерне вузьке розуміння неповноти. На її думку, у строгому сенсі неповними є лише відносно рідкісні й нетипові для розвиненого мовленнєвого спілкування структури.

П.А. Лекант пропонує відмовитися як від поділу речень на повні й неповні, так і від самого терміна «неповне речення» у зв'язку з тим, що «всі речення в конкретних умовах свого вживання виражають укладений у них зміст, тобто є повними» [52, с. 93].

Сучасним синтаксичним теоріям властиве прагнення до комплексного аналізу синтаксичних одиниць. При цьому враховуються структурний, семантичний і прагматичний аспекти (Безуглаа, Богатько, Гудзик, Насирова та ін.).

Використання такого синтезу підходів дає змогу розглянути речення з різних боків і дати йому різнопланову характеристику, по-перше, з позиції плану вираження; по-друге, плану змісту; по-третє, з'ясувати взаємозв'язок між особистістю мовця та його мовленнєвими проявами.

Найбільш плідним і водночас складним видається досвід аналізу неповного речення в прагмалінгвістиці. Увібравши в себе найкращі лінгвістичні традиції, ця галузь мовознавства відкрила нові перспективи для аналізу категорії неповноти речення. Речення з позицій прагмалінгвістики постає як лінгвістична одиниця, яка забезпечує комунікативну співпрацю мовця і слухача [52, с. 18]. Іншими словами, будь-яке речення, зокрема й неповне, належить системі мови, оскільки володіє певними граматичними значеннями.

Однак речення також належить і до системи мовлення, тому осмислення неповноти речення як формальнограматичної ознаки з позицій прагмалінгвістики неможливе без урахування смислової структури в мовленнєвій ситуації.

1.2. Трансформаційний аналіз еліптичних конструкцій

Слід зазначити, що явище еліпсису є універсальним, тобто характерне для всіх розвинених літературних мов [5, с. 39]. В лінгвістиці існує кілька підходів до вивчення цього явища. Структуралісти визначають еліпсис як неповне речення, вважаючи еліпсисом усяке відхилення від підметно-присудкової структури, тобто «опущення» або «припущення» тих чи інших її елементів. Слідом за ними граматисти-класики Р. Квірк, С. Грінбаум, Дж. Ліч і Дж. Свартвік, розуміючи під еліпсисом виключно граматичну неповноту речення, відносять до еліптичних речення з опущенням структурно необхідного члена речення.

Згідно з їхньою точкою зору, опущений член можна відновити, ґрунтуючись або на «лінгвістичній формі» речення (Sorry to hear about your father), або на попередньому контексті [83, с. 846]. Дослідники розглядають як еліпсис опущення не тільки головних, а й другорядних членів речення, а також опущення сполучників у складних реченнях.

Положення структуралістів про сутність еліпсису як опущення (мається на увазі) того чи іншого елемента речення можна протиставити семантичний критерій виділення еліпсису. В зокрема, у роботі Ш. Баллі [21] в основі визначення еліпсису лежить семантичний критерій відсутності будь-якого мовленнєвого факту, який спочатку сприяв розумінню смислу. Так, він відносив до еліпсису не тільки опущення одного або кількох слів, а й випадки випадання одного або декількох слів зі сполучення і речень із семантично пов'язаної групи речень, яка отримала у Ш. Баллі назву «фрази» [21, с. 35]. Семантичний критерій смислового заповнення опущених членів кладеться в основу визначення еліпсису також у роботах таких лінгвістів, як П. Гіро [38], В. Коллінсон та ін. Ці дослідники відносили до еліпсису різні деформації речень, що потребують семантичного заповнення. В зокрема, П. Гіро [38] вважає

еліптичними такі речення, у яких порушено норму мови. Причому під цим мається на увазі неможливість розуміння сказаного або написаного без відновлення опущених членів. Але точний зміст багатьох висловлювань може бути зрозумілий лише із залученням лінгвістичних та екстралінгвістичних контекстних чинників. Таким чином, поняття еліпсису стає безмежним, а еліптичні речення – невизначеними за своєю сутністю.

Водночас у вітчизняній лінгвістиці крім семантичного критерію було введено поняття смислової неповноти критерію було введено поняття смислової неповноти в межах синтаксичних і діалогічних єдностей. Багато вчених продовжують розглядати еліпсис як неповне речення. Так, М.П. Брандес під час описі редукції синтаксичної структури як одного із прийомів зміни будови речення оперує поняттями «неповне» і «еліптичне» речення, як абсолютними синонімами [6]. Є.С. Скоблікова визначає еліптичні речення як неповні, які «характеризуються неповним складом членів речення, необхідних для вираження закінченої думки. Як повноцінної одиниці спілкування вони можуть виступати тільки доти, доки спираються на контекст або безпосередньо на мовленнєву ситуацію» [28, с. 137].

Але уточнення про смислову неповноту еліптичних структур у рамках діалогічних і синтаксичних єдностей вважалося багатьма ученими недостатнім для опису еліпсису. Зокрема, В.Г. Александрова зауважує, що «якщо критерієм визначення неповноти ізольовано розглянутого речення вважати його смислову неповноту, то майже все наше мовлення, не тільки усне, особливо діалогічне, а й книжно-писемне виявиться таким, що складається з «неповних» за змістом речень. Адже і значна частина формально-повних речень пов'язаного мовлення, взятої поза контекстом, не виражає тієї повноти думки, яку вони мають у контексті» [14, с. 3]. У зв'язку з цим дослідники повертаються до формально-граматичного критерію структуралістів. Згідно з Л.С. Бархударовим, «слід

визнати, що стара шкільна граматики в розумінні природи неповних речень була досить близька до істини. Однак, будучи позбавленою суворої теоретичної бази, шкільна граматики не могла дати явищу еліпсису правильного пояснення: безумовно, поняття «мається на увазі» є теоретично неспроможним, оскільки передбачає існування семантичних категорій, що не сигналізуються жодними матеріально-мовними засобами» [22, с. 177]. До того ж, на думку Л.С. Бархударова, «стара шкільна граматики зловживала поняттям еліпсису, що сприяло компрометації теорії еліпсису, в основі своєї абсолютно правильній» [22].

Так виникла методика позиційного аналізу речень. Згідно цією методикою речення розглядається як якась модель, в якій за всіма членами закріплено певні позиції. Відсутні позиції у такій моделі можуть бути подані негативно. Т.П. Ломтєв представляє неповне речення у вигляді позиційної моделі з декількома негативно вираженими членами [63].

П.А. Лекант протиставляє повні речення неповним на підставі того, що хоча обидві конструкції ідентичні за змістом, тотожні за синтаксичною позицією незалежних та залежних членів, відмінність між ними полягає в тому, «що в неповний член речення, позиція якого ясно виражена, словесно не позначений». То є він названий у контексті або ясний із ситуації. На його думку, неповні та повні конструкції є варіантами одного речення [55, с. 45]. Таким чином, неповне речення, за його визначенням, – це речення, «у якому пропущено якийсь член (або група членів); пропуск його підтверджується наявністю залежних слів у складі речення, а також даними контексту чи ситуації мови» [55, с. 46].

А.О. Томусяк [71] уточнює характер синтаксичного зв'язку між реченнями моделі, застосовуючи поняття «сигналізації» до неповного речення. Грунтуючись на присутніх членах, встановлення синтаксичних зв'язків між

позиціями у позиційній моделі дозволяє вгадати відсутні члени речення. І.К. Харітонов [80] у визначення еліпсису використовує розроблену ним теорію синтаксичних (юнкційних) зв'язків усередині структури речення. Вчений бере за основу поняття речення як синтаксичної одиниці, що включає асоціативно-предикативний або нульовий предикативний зв'язок. І.К. Харітонов вважає речення неповним, навіть якщо в ньому опущений неядерний компонент.

Д.Е. Розенталь розмежовує поняття «неповне» та «еліптичне» речення, вважаючи, що еліптичне речення є одним з видів неповного речення. Дослідник виділяє такі типи неповного речення:

1) контекстуально-неповне речення, в якому відсутній член, що названий у попередньому тексті;

2) ситуативно-неповне речення, в якому не названо члена, явного із ситуації;

3) діалогічно-неповне речення, тобто пропозиції-репліки, що тісно пов'язані між собою контекстуально та ситуативно, що слугують по своїй структурі продовженням інших;

4) еліптичне речення, неповне за складом, коли відсутність дієслова-присудка є нормою [63, с. 153].

Необхідність встановлення характеру відносин між позитивно та негативно вираженими членами в межах речення та діалогічної єдності спонукала лінгвістів розпочати вивчення синтаксичних зв'язків речення, тобто почати вивчення еліпсису в синтагматичному плані. Широке використання у лінгвістиці методики трансформаційного аналізу спонукало дослідників еліпсису вдаватися до цієї методики з метою встановлення системних зв'язків еліптичних пропозицій, тобто розглядати еліпсис в парадигматичному плані. Так, Л.С. Бархударов вдається до поняття нульових синтаксичних елементів як показника еліпсису в моделях неповного речення та визначає еліптичну

речення як таке, «у якому принаймні одне слово представлене нульовим варіантом» [22, с 180]. На його думку, будь-яке еліптичне речення – трансформ речення нееліптичного, утворене за допомогою трансформації еліпсису чи стирання. Л.С. Бархударов поділяє еліптичні речення на підставі способу експлікації слова, представленого нульовим варіантом, на дві групи: синтагматично що поповнюються (заповнюються з навколишнього контексту) та ч парадигматично поповнювані (які поповнюються з аналогічних конструкцій, що зустрічаються у мові).

Методика трансформаційного аналізу набула подальшого розвитку у роботах інших дослідників еліпсису. І.Р. Вардуль [30] вводить поняття інваріанту як загальної основи еліптичних та нееліптичних речень. Зауважимо, що вчений зараховує еліптичні речення до повноскладових та повнозначних речень, зазначаючи, що еліпсис не змінює ні змісту, ні структури речення [30, с. 64 - 66]. І.Ф. Вардуль розглядає еліпсис як опущення (невживання) синтаксеми, зміст якої супресується. Використовуючи метод підстановки відсутніх членів, дослідник приходять до висновку, що якщо така підстановка не дає еквівалентного результату це свідчить про відсутність еліпсису.

О.С. Дарі [43] проводить трансформаційний аналіз еліптичних конструкцій на рівні розмежування глибинних та поверхневих структур. Він пов'язує еліпсис із поняттям обов'язкового оточення: саме дистрибутивні відносини між двома чи більше елементами роблять можливим опущення якогось із них.

Отже, щодо сутності еліптичного речення до семантичного критерію, як недостатнього, додається формально граматичний. У зв'язку з цим виникає методика позиційного аналізу речень. У рамках цієї методики для вивчення еліпсису в парадигматичному аспекті використовується позиційна модель з негативно вираженими позиціями чи модель з нульовими членами. У

синтагматичному плані розглядаються синтаксичні зв'язки в межах еліптичного речення (сигналізація як вираження залежності словесно представлених і словесно не представлених позицій, юнкційні зв'язки). З позицій трансформаційного аналізу еліптичні конструкції розглядаються як варіанти якогось спільного інваріанту, що дозволить виявити місце еліптичних трансформів у системі мови. У відповідно до синтагматичним аспектом трансформаційного аналізу, еліпсис розглядається на рівні розмежування глибинних та поверхневих структур.

Таким чином, вивчення еліпсисів має довгу та плідну історію, і кожен її етап – це крок вперед до розкриття суті цього явища. Спочатку вчені ставили знак рівності між еліптичним і неповним реченням, аналізуючи еліптичні структури шляхом їх порівняння з повними реченнями. Потім вони продовжували порівнювати еліпсиси з повними реченнями, звертаючи увагу не тільки на формальний, а й змістовий бік даних явищ. Наступним кроком став перехід від порівняння з повними реченнями до вивчення еліпсис як норми мови. Зауважимо, що всі перераховані вище дослідники розглядають еліпсис як речення та піддають аналізу його властивості та характеристики.

1.3. Співвідношення речення та висловлювання: статус еліпсису

Крім зазначеної нами лінгвістичної двоплановості (приналежності та мови, і мовлення) реченню найчастіше приписуються такі особливості: комунікативна функція; наявність предикативності та носіїв предикативності – компонентів, що виражають цю синтаксичну категорію; відносна семантична закінченість; інтонаційна завершеність [10, с. 39].

Висловлюванню зазвичай приписуються такі ознаки, як «мовний статус, комунікативна функція, наявність актуального членування та інтонаційного обрамлення, значно більший ступінь структурної свободи порівняно з реченням,

орієнтація на учасників промови, співвіднесеність із ситуацією та опора на неї» [10, с. 40].

У сучасній лінгвістичній науці розуміння терміна «висловлювання» неоднозначно. Можна підходити до висловлювання з позицій синтаксису, колоквіалістики, теорії мовних актів, психолінгвістики та інших дисциплін, висуваючи на перший план різні ознаки даної одиниці: комунікативну орієнтацію, зв'язок з мовними актами, мовний, актуалізаційний характер, суб'єктивно-модальні особливості тощо. Зупинимось на його основних тлумаченнях.

Термін «висловлювання» часто вживається поряд із терміном «Мовний акт» як його синонім. Такий недиференційований підхід до використання термінології піддається критиці з боку більшості лінгвістів, які наголошують на необхідності розрізняти процес і продукт мовної діяльності, її динамічний та синтаксичний плани [63].

І.В. Кевиша визначає висловлювання як «актуалізоване речення чи мовленнєвий твір, створений у процесі мовного акту і як те, що розглядається в контексті мовного акта» [53, с. 29]. Основна відмінність висловлювання від мовного акту полягає у тому, що у протилежність мовному акту як одиниці мовної діяльності, висловлювання є одиницею членування мовного твору.

Більшість дослідників визначають основну мовну одиницю – висловлювання – стосовно речення як до основної одиниці мови. Речення протистоїть висловлюванню як структурна одиниця одиниці функціональної [69, с. 253]. Розглядаючи пропозицію, лінгвісти акцентують внутрішню структуру повідомлення, зв'язок суб'єкта та предикату, вважаючи головною рисою висловлювання співвіднесеність повідомлення з дійсністю [69, с. 301].

О.І. Алексєєва трактує висловлювання як «речення, що не вилучене з ситуації спілкування, тобто як таке, що несе інформацію про те, ким, навіщо і

чому воно сказане, яке ставлення автора до співрозмовника, до викладеної інформації та власній мовній діяльності» [17, с. 169].

Будучи продуктом когнітивних процесів, висловлювання відображає діяльність усієї концептуальної системи індивіда, характерною рисою якою є свідомість. А.А. Леонт'єв зазначає, що сенс висловлювання «є не щось статично задане, але є щось що розвивається у процесі його взаємодії з елементами різних кодів» [60, с. 26].

Таким чином, і речення, і висловлювання характеризуються наявністю комунікативної функції. Пропозиція абстрактна, належить і мові, і мовленню, має граматично оформлене суб'єктно-предикатний комплекс. Висловлювання належить мові, орієнтоване на її учасників, співвіднесене із ситуацією та характеризується наявністю актуального членування.

Після розгляду питання про співвідношення речення та висловлювання ми вважаємо логічним перейти до з'ясування статусу еліпсису. Еліптичне речення у нашому розумінні – поняття швидше формально-граматичне, що не має відношення до плану змісту. Ми вважаємо, що еліпсис має статус висловлювання, оскільки йому притаманні три основні риси висловлювання. По-перше, еліптичні утворення завжди кимось створюються, по-друге, вони виникають у міру потреби мовлення, тобто вони існують у часі, а по-третє, еліпсиси завжди орієнтовані учасників комунікації.

Проілюструємо вищесказане прикладом:

(1) “How are you and Olivia getting along?”

“All right,” he said.

“Made-up and happy?”

“Sort of,” he said.

“You could have had me,” Wendy said. “Too bad.”

He didn't answer.

“Men and guilt,” she said.

“Not guilt,” Roger said, annoyed. “Loyalty. And I love her.”

“You used to say you loved me.”

I wish I had never said that, he thought, but he didn't respond. (RJ, c. 262)

У наведеному прикладі еліптичні висловлювання створюються обома співрозмовниками, орієнтовані на комунікантів та характеризуються миттєвістю утворення.

Поняття висловлювання грає пріоритетну роль у рамках тексту. Когнітивно-дискурсивний підхід, вибраний нами для дослідження прагматичних характеристик еліпсисів, передбачає опис будь-якої мовної форми з позицій її співвідношення з лінгвістичною та екстралінгвістичною інформацією, присутньою як у самому тексті, так і за його межами, а також з позицій адекватного дешифрування сенсу, ній представленого. Ефективність та обґрунтованість використання будь-якого мовного елемента, зокрема й еліпсису, визначається чинником контексту, що приписує цьому елементу відповідну функціональну цілеспрямованість. Визнаючи цей факт, ми ставимо знак рівності між еліпсисом та «повним» реченням. Адже і те, й інше – узагальнені, абстраговані одиниці, якщо вони не функціонують у певному контексті, де набувають ознаки комунікативної повноцінності. Тому ми визначаємо статус еліпсису як висловлювання, а не речення. Контекст постає як основний чинник на формування семантики еліпсисів. При ізольованому, позаконтекстовому розгляді еліпсиси втрачають всякий сенс та комунікативну функцію. Термін «контекст» застосовується «як для позначення особливостей тексту, так і для позначення ситуаційних особливостей оболонки, що оточує цю одиницю» [49, с. 255].

Тут ми вважаємо за необхідне звернутися до категорії мовного сенсу. Після А.В. Бондарко ми визначаємо мовний зміст тексту як «ту інформацію, яка

передається мовцем і сприймається слухачом на основі змісту, що виражається мовними засобами у поєднанні з контекстом та мовленнєвою ситуацією, на тлі суттєвих у даних умовах мови елементів досвіду і знань того, хто говорить і слухає» [12, с. 95]. Таким чином, джерелами мовного змісту тексту є:

- 1) мовний зміст тексту;
- 2) контекстуальна інформація;
- 3) ситуативна інформація;
- 4) енциклопедична інформація.

Ми розглядаємо еліпсис як висловлювання з невербалізованими підметом /або присудкам, розуміння якого здійснюється за рахунок загальних для мовця і слухача пресупозицій і мовної ситуації. Нас насамперед цікавить прагматична пресупозиція, що включає в себе ті передумови та попередні умови – «умови успіху» («happiness conditions»), які, «не входячи в мовне значення висловлювання, створюють ґрунт для його вживання та дозволяють йому досягти комунікативної мети» [99, с. 48]. Слідом за У.В. Богдановим та іншими авторами у цій роботі під терміном «пресупозиція» розуміється не лише «компонент сенсу речення» [69, с. 396], але і «весь обсяг лінгвістичних та нелінгвістичних знань та характеристик комунікантів, що визначають характер вербального спілкування та забезпечує успішність породження та розуміння конкретного мовного акта» [11, с. 7-10].

1.4. Прагматичні характеристики еліпсів у контекстно-дискурсивних умовах

Прийнято вважати, що формування та виділення прагматики як області лінгвістичних досліджень розпочалося наприкінці 60-х – на початку 70-х рр. під впливом логіко-філософських теорій Дж. Остіна, Дж. Серля, З. Вендлера, теорії референції Л. Лінського, теорії значення Г.П. Грайса, М. Дамміта та ін. Вони привернули увагу дослідників до тривимірності мовного простору,

звернувшись, крім семантики та синтактики, до його третьої складової – прагматики.

Сучасні дослідження комунікативних функцій мови виходять зі схеми Ч. Морріса, який вперше вжив термін «прагматика» до одного з розділів семіотики – науки, що вивчає знаки. Ч. Морріс виділяв три аспекти семіотики: синтактику (вивчення формальних відносин знака до інших знаків або відносини між знаками в рамках однієї знакової системи), семантику (ставлення знака до позначеного об'єкту) та прагматику (відносини між знаком та його інтерпретатором).

Однак первинне визначення прагматики Ч. Моррісом як вчення про ставлення знаків до їхніх інтерпретаторів було дуже широким: він вважав, що прагматика має справу з усіма психологічними, біологічними та соціологічними явищами, що спостерігаються при функціонуванні знаків [89, с. 6]. Надалі він уточнив проблеми цієї галузі і відніс до прагматики дослідження «утворення, використання та дії знаків» [89, с. 218-219].

Дослідження Дж. Остіна, Дж. Серля, З. Вендлера, П. Стросона та інших логіків Кембриджської та Оксфордської шкіл також сприяли розвитку прагматики. Вони розробили теорію мовних актів (ТМА), яка полягає в тому, що кожне висловлювання передає, окрім сенсу, мовленнєву дію, оскільки учасники комунікації здійснюють мовні акти накази, обіцянки, попередження, прохання та ін.

Наступним кроком у розвитку прагматики стала конверсаційна теорія (conversational analysis) Г.П. Грайса [90], яка пропонувала правила мовного спілкування, стратегії ведення розмови та правила виведення комунікативних імплікатур (conversational implicatures). Як панівний висувався принцип комунікативного співробітництва (чи принцип кооперації – Cooperative Principle), який здійснювався при дотриманні чотирьох максим:

1) кількості (quantity): максима достатності, інформативності висловлювання (повідомляй не більше і не менше інформації, ніж потрібно на цій стадії розвитку комунікативного процесу);

2) якості (quality): максима істинності повідомлення (говори правду);

3) релевантності (relevance): максима відношення (не відхиляйся від теми);

4) способу вираження (manner): максима ясного, короткого, впорядкованого побудови повідомлення (говори ясно, коротко і послідовно).

Відповідно до Г.П. Грайса, дотримання даних стратегій ведення розмови має сприяти успішності комунікації. Зв'язавши навмисністю мовного акта категорію значення мовця, Г.П. Грайс створив базу для формування поняття «значення мовця», яке включає обумовлені контекстом і непрямі смисли мовних актів. Якщо в теорії мовних актів акцент робився на мотивах, то Грайс звернув увагу на установки та висновки, які роблять учасники комунікації. Головна його ідея полягала в тому, що, крім власного сенсу, речення може висловлювати щось більше: попереджати, наказувати, просити тощо. [90, с. 217-237].

Багато дослідників намагалися вдосконалити концепцію Г.П. Грайса, доповнюючи її різними принципами. Зокрема, Дж. Ліч запроваджує принцип ввічливості [99, с. 132], а Р. Лакофф доповнює ці принципи більш загальними, вихідними принципами раціональності та блага (виходи з того, що в спілкуванні беруть участь розумні люди і що вони не прагнуть завдати один одному шкоди) [98, с. 308]. Д. Спербер та Д. Вілсон пропонують замінити чотири максими Г.П. Грайса єдиним принципом релевантності [114].

В.В. Богатько стверджує, що основна заслуга прагматики полягає в тому, що вона надала теоретичний статус фактам, раніше не поміченим чи відкинутим лінгвістикою [27].

Зміст прагматики визначається двома базовими поняттями: «людина» та її «мета». І.П. Сусов бачить основне завдання прагматики насамперед у тому, щоб «поставити до центру уваги діяльність спілкування, що здійснюється людиною у певних соціальних та міжособистісних умовах, з певними мотивами та цілями» [72, с. 3].

Ми вважаємо, що предметом лінгвістичної прагматики є живе функціонування мови в мовленні, що розглядається з урахуванням відображення у ньому «людського чинника» – почуттів, намірів, взаємовідносин людей, які користуються мовою. Ми пов'язуємо прагматику зі свідомим, цілеспрямованим вибором засобів для найбільш ефективного впливу на співрозмовника. Характер одиниць, що складають висловлювання, має першорядне значення в здійсненні такого впливу. Саме правильно обрані мовні одиниці використовуються для реалізації задуманого, «служать свого роду «цеглинками сенсу», і в кожному висловлюванні вони відбираються й організуються таким чином, щоб, інтерпретуючи їхні значення відносно одне одного і відносно позначуваної ними реальності, інші комуніканти, що володіють необхідними мовними і фоновими знаннями, могли б витягти з висловлювання передану інформацію» [60, с. 48-49]. До таких одиниць ми відносимо еліпсис. Ми вважаємо, що прагматичний аспект має і результат, і процес мовленнєвиробництва, і попередній йому процес формування інтенції та планування мовленнєвих дій, і процес інтерпретації, що супроводжує його або наступний за ним процес інтерпретації.

Дослідження в галузі прагматики торкаються питання прагматичної складової мовних одиниць, зміст якої можна визначити так: прагматична складова – реалізація іллокутивної сили еліпсисів, що вивчаються нами, проявляється у здатності еліпсисів безпосередньо впливати на емоції та

поведінку адресата, і, як наслідок, він має формувати прагматичне ставлення до повідомляемого.

1.5. Співвідношення прагматики адресанта та адресата при сприйнятті еліпсисів

Одне з центральних місць у сучасних прагматичних дослідженнях займає проблема інтерпретації висловлювань. На думку В.З. Дем'янкова, вид інтерпретації може бути названий прагматичним, «якщо він явно вказує: а) тип спілкування, в якому вираз може бути вжито (при тому чи іншому ступені доречності) та б) локацію мовних виразів, що входять у висловлювання. Правила прагматичної інтерпретації одночасно є і правилами ведення розмови, і тими правилами-прийомами, якими користується інтерпретатор (учасник спілкування або спостерігач) при переосмисленні висловлювань, спираючись на локацію та семантику» [45, с. 370]. Вчений вкладає в поняття локації сенс співвіднесення мовцем знаків, що використовуються ним, зі своїм «я».

З цих постулатів випливає прагматична інтерпретація ходу спілкування. В.З. Дем'янков вважає, що спілкування пов'язане з двома видами дій – інтерпретацією обставин спілкування, ситуації та перетворення ситуації («хід» у спілкуванні, що здійснюється одним з учасників), і його можна подати як операції: «1) отримання релевантних інтерпретацій; 2) видалення інтерпретацій, що виявилися неспроможними на черговому етапі спілкування, 3) вчинення дій, відповідних чи суперечать загальноприйнятим правилам спілкування» [45, с. 371-372].

Як відомо, спілкування – це завжди спільна діяльність, процес та результат взаємодії співрозмовників. Адресант і адресат володіють набором загальних мовних навичок, знань, уявлень про світ та виконують певні, узгоджені між собою функції. Процес досягнення порозуміння вимагає від учасників комунікації певних інтелектуальних, психологічних та мовних

зусиль. На думку Ф.С. Бацевича, «прагматику мовного спілкування, швидше за все, треба шукати у сфері взаємин людей, які беруть участь у комунікації» [24, с. 128].

У надскладних стосунках, які виникають між співрозмовниками, основним є наявність рівності або нерівності. Мовець, може займати по відношенню до слухача підлегле або підпорядковане становище, або перебувати на рівних засадах із ним. Нерівне становище співрозмовників зумовлюється відмінностями в суспільному становищі, посаді, інтелекті, здібностях, обізнаності, уміннях, віці тощо. Перевага одного співрозмовника над іншим дає йому змогу захопити або ж поступитися ініціативою в діалозі, ставити запитання й ухилятися від запитань на свою адресу.

Т.В. Титаренко говорить про «залежність» партнерів мовленнєвої комунікації, яка буває постійною, тривалою або тимчасовою, випадковою, мментальною. Так, той, хто просить про послугу, вже потрапляє в «підпорядковане» становище від свого партнера. Дослідник виокремлює два види залежності: «екстраінформаційну» (соціальну, інтелектуальну) і «власне інформаційну» (той, хто володіє більшою інформацією «підпорядковує» собі менш обізнаного, якщо співрозмовники відносно рівні) [16, с. 42].

О.В. Коваленко стверджує, що іноді може виникнути мовленнєвий конформізм, коли «мовець починає пристосовувати свою роль до обставин, зближуючи свій стилістичний реєстр зі стилем співрозмовника, і навіть змінює свої установки, прирівнюючи їх до того, що намітилося в розмові» [55, с. 43]. Причини конформізму можуть бути різними: бажання заслужити прихильність співрозмовника, небажання заперечувати тощо. Це дає змогу розглядати мовленнєвий конформізм як один із засобів впливу одного учасника діалогу на іншого, що слугує досягненню певної мети.

Зазвичай висловлювання адресанта не повідомляють експліцитно і в повному обсязі всієї інформації, яку потрібно сприйняти адресату. А адресат, допускаючи наявність прихованого, імпліцитного змісту, має вивести правдоподібний умовивід про те, що має намір повідомити йому адресант. При цьому провідну роль у досягненні розуміння висловлювання відіграють прагматичні чинники. До таких чинників належить характеристика учасників спілкування, характер їхніх взаємин, ступінь спільності їхніх фонових знань, переслідувані ними цілі та умови здійснення комунікації. У цьому разі йдеться про прагматичну пресупозицію – про судження, яке має бути відоме адресату і доречним, прагматично виправданим у контексті спілкування. Під таким контекстом розуміється ситуація спілкування загалом – з її учасниками, характером їхньої взаємодії, стосунками, уявленнями, знаннями і життєвим досвідом.

Згідно з Н.В. Гуйванюком, пресупозицію мовця можна поділити на загальну та індивідуальну. До загальної пресупозиції належать знання, характерні для всього суспільства і соціальної групи: мовний код, норми етикету; а до індивідуальної – оцінка ситуації спілкування (місце, час, тема), ролей і статусів комунікантів, їхніх особистісних, світоглядних і статево-вікових характеристик, ступеня близькості стосунків комунікантів, самооцінки образу «Я» мовця [40, с. 7-10].

Слідом за виголошенням мовленнєвого акту слідує процес його сприйняття і опрацювання адресатом. Сприйняття і розуміння імпліцитної інформації відбувається внаслідок «встановлення імплікативних відносин між експліцитно вербалізованим смислом і актуальними в даному комунікативному акті пресупозиціями» [60, с. 12].

Адекватність сприйняття імпліцитного смислу висловлення залежить від того, наскільки збігаються пресупозиції адресата й адресанта. При дослідженні

імплікативних аспектів семантики художнього тексту Г.Г. Молчановою було виведено «закон адресата»: «сприйняття імпліката тексту, навмисно закладеного автором на семантичному ввводі, залежить від обсягу пресупозиційної ємності адресата і його імплікативного ракурсу» [4, с. 28]:

1) якщо пресупозиції адресанта й адресата адекватні, пошук імплікатур вдалий;

2) якщо обсяг пресупозиції адресата недостатній для розуміння імплікатури, пошук невдалий;

3) якщо обсяг пресупозиції адресата більший за авторський, відбувається пошук ненавмисної імплікатури, не закладеної автором [4, с. 29].

Для того щоб бути зрозумілим і реалізувати переслідувані ним цілі певного комунікативного впливу (повідомлення інформації, спонукання до дії, вплив на думки і почуття слухача), мовець має враховувати знання співрозмовника. Області перетину фонових знань мовців складають фонд їхніх спільних знань, який у вигляді прагматичних пресупозицій слугує засобом забезпечення пов'язаності реплік діалогу. У цьому полягає структурно-організаційна функція прагматичних пресупозицій у діалозі.

Таким чином, орієнтація на психологічні, соціальні та пресупозитивні характеристики слухача змушує мовця пристосовувати своє висловлювання до передбачуваних характеристик співрозмовника, до його рівня знань. Вимовляючи що-небудь, мовець має подумати про те, як це буде сприйнято слухачем, тобто адресант повинен передбачити реакцію адресата. І якщо адресант і адресат однаковою мірою однаковою мірою компетентні в якомусь питанні, якщо їхні уявлення про це питання збігаються, то вони швидше і легше прийдуть до взаєморозуміння.

Успішна комунікація можлива лише за умови врахування вербально невиражених або таких, що частково знайшли мовне вираження, пресупозицій.

Неправильна оцінка пресупозиції могла б вплинути на характер комунікації. Наприклад:

(2) A: “What exactly are you doing here? And your friend?”

B: “Who?”

A: “The other dealer.”

B: “Sara?”

A: “The person you came here with.”

B: “Gabriel Biller, rare books, prints, documents.” (DJ, с. 50)

Цей приклад свідчить про нерозуміння, яке встановилося між двома співрозмовниками: мовець (А) виходить із того, що слухач (В) знає, про кого йдеться, кого (А) має на увазі. (А) вважає Габріеля Біллера другом (В). Однак його партнер (В) не розуміє, про кого говорить його співрозмовник, і запитує, про кого все-таки йдеться. Якби (В) не уточнив цього, то він би говорив про Сару, тоді як його співрозмовника цікавив Габріель Біллер.

Унаслідок високого ступеня ситуативності мовлення значна частина інформації в діалозі передається імпліцитно, мається на увазі мовцем, сприймається й усвідомлюється слухачем. Пресупозиція є передбачуваним компонентом змістовної структури мовленнєвого акту.

Таким чином, успішність мовленнєвого спілкування залежить від уміння визначати особистісні особливості комунікантів і відповідно до цього організувати свої репліки в оптимальній за даних обставин формі.

Повертаючись до питання про співвідношення прагматики адресанта і прагматики адресата при сприйнятті еліпсисів, необхідно відзначити відмінність прагматики мовця і прагматики слухача в акті мовленнєвого повідомлення. Не випадково П.С. Дудик [47] виокремлює дві прагматики: прагматику комунікатора і прагматику реципієнта. О.Н. Образцова [61]

розрізняє в мовленнєвому спілкуванні прагматичні «смісли мовця» і «смісли адресата».

Згідно з Г.В. Колшанським, інтенція мовця (поряд з іншими екстралінгвістичними чинниками) «служує відправною точкою для породження мовленнєвого акту» [55, с. 13]. Мовець вступає у два ряди прагматичних відносин: з описуваними об'єктами і зі слухачем [60], тобто адресант висловлює своє ставлення до переданих подій, використовуючи в повідомленні мовні знаки, що володіють необхідними прагматичними значеннями, а також своє ставлення до адресата і прагне вплинути на нього. Мета такого впливу – повідомити адресату будь-які відомості, спонукати адресата до висловлення свого ставлення до описуваних подій або їхніх учасників, домогтися певної реакції або дій. Для досягнення своєї мети мовець відбирає необхідний мовний спосіб опису ситуацій.

Прагматичні відносини адресанта й адресата можуть бути представлені в тексті експліцитно й імпліцитно: за допомогою вибору й організації мовних засобів з метою здійснення впливу на адресата [33]. Іноді адресант може не досягти бажаного результату. Однак, переконавшись у відсутності очікуваного ефекту, адресант може знову спробувати реалізувати свій намір, використовуючи висловлювання з іншим прагматичним змістом та іншим комунікативним завданням. Це легко досяжно за наявності усного висловлення, але більш складно або недосяжно взагалі, якщо йдеться про письмове висловлення.

У процесі узгодження особистісних позицій і комунікативних намірів співрозмовників не можна недооцінювати роль другого учасника діалогу, до якого спрямована конкретна репліка. «Якщо мета комунікативного акту визначає адресант, то доречність цього акту, а значить, і успішність багато в чому залежать від адресата, який має бути особою, «підходящою» для

вирішення поставленого комунікативного завдання в заданих умовах спілкування» [53].

Дослідники неодноразово звертали увагу на значущість позиції адресата [1, с. 356-367; 39]. Як зазначає В.Г. александрова, «адресат вільний прийняти або відкинути запропоновану йому програму, здатися або чинити опір, піти на поступку або перейти в наступ, виконати прохання або відмовитися» [4, с. 66].

Відповідно, плануючи та реалізуючи мовленнєвий акт, адресант має враховувати безліч різноманітних характеристик адресата, які можуть бути спільними для всіх видів мовленнєвих актів: наприклад, фізична здатність адресата сприймати звучну або письмову мову; володіння мовою, яку передбачається використовувати; культурний і освітній рівень адресата, що визначає ту базу знань, яка є в його розпорядженні для розуміння адресованих йому висловлювань; або специфічними для того чи іншого виду мовленнєвої дії, наприклад, соціальний статус адресата [53].

Адресант оцінює комунікативну ситуацію. Він може внести двозначність у своє повідомлення, якщо захоче, або, навпаки, намагатиметься її зняти. Залежно від волі мовця оформляється прагматична структура висловлювання.

На наш погляд, справедлива точка зору, згідно з якою об'єктом лінгвістичної прагматики «повинні стати такі одиниці, у смисловій структурі яких відображена евристична активність учасників комунікації» [59, с. 82]. До таких одиниць ми відносимо еліпси.

О.О. Селіванова зазначає: «Еліптичні висловлювання в мовленні адресанта слугують для деталізації його задуму, тоді як еліпсис у мовленні адресата виконує іншу функцію: стимулювати розвиток діалогу та отримати необхідну інформацію. Таким чином, еліптичні висловлювання адресата сприяють смислоутворенню всього діалогічного тексту і виявленню його основних смислоорганізувальних опор» [69, с. 23].

Дослідниця розв'язує питання про лінгвістичне обґрунтування здатності адресата розуміти й адекватно сприймати еліптичні конструкції. На її думку, в основі лінгвістичного обґрунтування такої здатності лежить фрейм. У найзагальнішому вигляді фрейм – це спосіб організації уявлень, що зберігаються в пам'яті, «деяка структура опису у свідомості індивіда, у термінах якої він інтерпретує дані сприйняття» [70, с. 82].

Загальновідомо, що прагматика тісно пов'язана з кодуванням і декодуванням інформації, й інколи задум та його втілення можуть не збігтися. Іншими словами, поставлена адресантом мета може бути не досягнута. Тільки в тому випадку, коли адресат правильно інтерпретує висловлювання адресанта, розуміє його інтенції, можна сказати, що комунікація відбулася. Повертаючись до питання про сприйняття еліпсисів, необхідно згадати, що для правильного розуміння того чи іншого еліптичного висловлювання адресат відфільтровує те, що несумісне з даним фреймом.

Пояснимо сказане прикладом:

(3) “As soon as I've had my tests, that'll be that.”

Francis gripped her shoulders again. “What sort of tests?”

“You know. Tests.”

“I don't know. I keep telling you. Where will they be, these tests?”

“Hospital. Because of X-rays.”

“X-rays? What of?”

“I don't know. Head. Chest. That sort of thing.”

“I see.” (AM, с. 37)

Як відомо, слово «test» в англійській мові має безліч значень. Розмова відбувається між двома студентами – Френсісом і Катрін, братом і сестрою. Але якщо спочатку Френсіс може припустити, що сестра говорить про чергову контрольну роботу, то через наступні репліки Катрін, адресат виключає фрейм

навчання і розуміє, що йдеться про її хворобу. Схематично це можна уявити таким чином:

(4) “Mother was afraid if I was around my friends, I'd start drinking again. I'm not drinking.” It was said not resentfully, again not bitterly, but wearily.

“I know,” Tess said, and laid a hand on his arm. “I know how hard you have to work every day not to.”

“Mom's always blaming things that happen on somebody else.”

Things?”

“Things.”

“What things?”

“Just things. Life things.»

“Like the divorce?” As usual, a mention of it brought no response at all.

(NR2, с. 65)

У цьому прикладі відбувається розмова між Тесс та її другом, який страждає на алкогольну залежність. Спочатку Тесс незрозуміла причина, через яку мати його друга забороняє йому спілкуватися з друзями. Але через його подальші висловлювання, викликані відсутністю бажання обговорювати цю тему, Тесс виключає інші фрейми й усвідомлює, що причина, через яку він випиває – його розлучення.

Схематично це має такий вигляд:

Зі сказаного випливає, що розуміння й інтерпретація адресатом еліптичного висловлювання залежать від знань про світ, що становлять його культурний та особистий досвід. Звернення до фреймів допомагає адресату під час інтерпретації висловлювань, що містять недомовки, натяки та еліптичні конструкції. Адресат підводить зміст сприйнятого повідомлення під якусь стереотипну схему і «добудовує» в розумі те, про що не було сказано. Одночасно з механізмом вибору слова відбувається його граматична актуалізація. Елементу приписується місце в загальній синтаксичній схемі висловлювання і «граматичні зобов'язання» (термін О.О. Леонтьєва), тобто конкретна морфологічна реалізація місця у загальній схемі. У результаті актуалізоване слово починає прогнозувати виникнення в даному висловлюванні інших слів, обмежуючи їхній вибір і обумовлюючи їхні граматичні характеристики. Розуміння досягається за умови вибору відповідного фрейму та узгодження його з конкретною мовленнєвою ситуацією. Отримуючи інформацію, адресат співвідносить її зі своїми попередніми знаннями та досвідом, вибірково активує відповідний фрейм, відфільтровуючи те, що несумісне з цим фреймом. Під активізацією фрейму, за Ч. Філлмором, ми

розуміємо процес, під час якого інтерпретатор, намагаючись виявити сенс фрагмента тексту, поміщає зміст цього фрагмента в таку модель, яка відома незалежно від тексту [77]. Якщо адресат не може підібрати відповідний фрейм, то висловлювання виявляється не зрозумілим. Так, якщо в прикладі (3) Френсіс не зміг би активувати відповідний фрейм хвороби, то він би неправильно зрозумів свою сестру Катрін, що згодом призвело б до комунікативного провалу. Такий самий самий результат мав би діалог Тесс із її другом у прикладі (4), якби вона не змогла правильно витлумачити слово «things» і зрозуміти, що йдеться про розлучення. Неправильний вибір фрейму адресатом призводить до появи нерелевантних висловлювань і стає причиною комунікативних невдач.

Якби діалог (4) складався тільки з нееліптичних висловлювань, то він би мав такий вигляд:

(5) “Mother was afraid if I was around my friends, I'd start drinking again. I'm not drinking.” It was said not resentfully, again not bitterly, but wearily.

“I know that,” Tess said, and laid a hand on his arm. “I know how hard you have to work every day not to drink.”

“Mom's always blaming things that happen on somebody else.”

“Is she blaming things?”

“She is blaming things.”

“What things is she blaming?”

“She is blaming just things. She is blaming life things.”

“Do you mean things like the divorce?” As usual, a mention of it brought no response at all.

У такому вигляді цей діалог має дуже дивний і неприродний вигляд. Мовні факти подібного роду можуть свідчити про незнання законів діалогу, мовні труднощі мовця (наприклад, іноземця, який не цілком опанував цю мову)

або про наявність в одного з учасників спілкування особливої іллокутивної мети (наприклад, створити або акцентувати конфліктність мовленнєвої взаємодії).

Для розуміння нееліптичних висловлювань, так само як і еліптичних, адресат звертається до своїх знань про світ, культурного та особистого досвіду та фреймів. Фрейми виступають посередниками між висловлюваннями та їхнім розумінням. Тільки фрейми, активізовані для розуміння еліптичного і нееліптичного висловлювання – різні, оскільки як еліптичні та нееліптичні висловлювання в прикладах (4) і (5) мають різні іллокутивні цілі. Якщо ми замінимо еліптичні висловлювання на відповідні їм нееліптичні висловлювання, діалог (5) здасться нам позбавленим будь-якого сенсу.

1.6. Аналіз дискурсу при дослідженні прагматичних характеристик еліпсисів у контекстно-дискурсивних умовах

У нашому дослідженні прагматичних характеристик еліпсисів ми звертаємося до аналізу дискурсу, який посідає особливе місце серед домінантних теорій мовознавства кінця ХХ – початку ХХІ століть. Мета дискурсивного аналізу полягає в тому, щоб пояснити, чому ті, а не інші висловлювання були використані, і чому був обраний даний шлях мобілізації сил використання саме даних соціальних джерел [45].

Дискурс є «центральною моментом людського життя в мові», того, що Б.М. Гаспаров називає мовним існуванням: «Будь-який акт уживання мови цілий твір або репліка в діалозі – являє собою частку безперервно рухомого потоку, що безперервно рухається людського досвіду. У цій якості він вбирає в себе і відображає в собі унікальний збіг обставин, за яких і для яких він був створений» [16]. До цих обставин належать:

- 1) комунікативні наміри автора;
- 2) взаємини автора й адресата (адресатів);
- 3) усілякі чинники, значущі та випадкові;

4) «загальні та ідеологічні риси і стилістичний клімат того конкретного середовища і конкретних особистостей, яким повідомлення прямо або опосередковано адресовано»;

5) жанрові та стильові риси повідомлення і комунікативної ситуації;

6) «безліч асоціацій із попереднім досвідом, що потрапили в орбіту даної мовної дії» [с. 10].

З позицій прагмалінгвістики дискурс являє собою інтерактивну діяльність учасників спілкування, установлення і підтримання контакту, емоційний та інформаційний обмін, здійснення впливу один на одного, переплетення моментально мінливих комунікативних стратегій та їхніх невербальних втілень у практиці спілкування, визначення комунікативних ходів у єдності їхнього експліцитного та імпліцитного змісту [1; 72].

Оскільки прагматичні та комунікативні параметри посідають головне місце в цьому дослідженні, ці параметри необхідно розглянути стосовно еліпсисів, відповідно до принципу системного підходу до досліджуваного явища, у максимально повному контексті їхнього застосування. На нашу думку, таким контекстом слугує дискурс. Ми звертаємося до дискурсу, бо вважаємо, що текст не може розкрити прагматичні характеристики еліпсисів у повному обсязі. Поняття «дискурс» має принципове значення в цьому дослідженні, і йому буде приділено особливу увагу. Ми вважаємо логічним перейти до трактування понять «дискурс» і «текст», а також визначити співвідношення цих понять.

Термін «дискурс» є широкоживаним у сучасній лінгвістиці, проте його сутність дослідники визначають по-різному. В.В. Петров, Ю.М. Караулов у вступній статті до монографії Т.А. ван Дейка розглядають дискурс як складне комунікативне явище, що включає крім тексту ще й екстралінгвістичні чинники

(знання про світ, думки, установки, цілі адресанта), необхідні для розуміння тексту [44, с. 8].

О.О. Селіванова в своїх роботах визначає дискурс як «зв'язний текст у сукупності з екстралінгвістичними – прагматичними, соціокультурними, психологічними та іншими чинниками; текст, узятий у подієвому аспекті, мовлення, що розглядається як цілеспрямована соціальна дія, як компонент, що бере участь у взаємодії людей і механізмах їхньої свідомості (когнітивних процесах). Дискурс – це мова, занурена в життя» [69, с. 136].

В.З. Дем'янков визначає дискурс як «довільний фрагмент тексту, що складається більш ніж з одного речення або незалежної частини речення, що концентрується навколо деякого опорного концепту і створює загальний контекст, який описує дійових осіб, об'єкти, обставини, часи, вчинки тощо, визначаючись не стільки послідовністю речень, скільки тим спільним для того, хто створює дискурс і його інтерпретатора світом, який «будується» під час розгортання дискурсу». Зауважимо, що в цій частині визначення В.З. Дем'янкова відображає інтенціональну структуру дискурсу, оскільки йдеться в ній ідеться про світ інтерпретатора, тобто про інтенціональний горизонт і контекст інтерпретації. Разом з тим, дискурс, за словами В.З. Дем'янкова, має логічну структуру: «Вихідна структура для дискурсу має вигляд послідовності елементарних пропозицій, пов'язаних між собою логічними відношеннями кон'юнкції, диз'юнкції тощо. Елементи дискурсу: викладені події, їхні учасники, перформативна інформація і «не-події», тобто обставини, що супроводжують події; тло, що пояснює події; оцінка учасників подій; інформація, що співвідносить дискурс із подіями» [45, с. 7].

Як видно з наведених визначень, релевантними ознаками дискурсу більшість дослідників вважає його текстову сутність у поєднанні з екстралінгвістичними моментами, суттєвими для його адекватного розуміння.

Очевидно, у сучасній лінгвістиці існує безліч підходів до визначення поняття «дискурс». Ми приймаємо точку зору Т.А. ван Дейка, згідно з якою, дискурс – складне комунікативне явище, що включає, крім тексту, ще й екстралінгвістичні чинники (знання про світ, думки, установки, цілі адресата, необхідні для розуміння тексту). Слідом за Т.А. ван Дейком ми розглядаємо дискурс у трьох його аспектах: використання мови, передача ідей і переконань (комунікація) і взаємодія в соціально-обумовлених ситуаціях. Такий підхід до вивчення всіх трьох аспектів дає повне уявлення про те, як використання мови впливає на спосіб передання ідей і переконань, і навпаки, а також як аспекти взаємодії впливають на те, як люди говорять і як переконання контролюють використання мови і взаємодію в ході комунікації [44].

Отже, при розгляді питання про співвідношення понять «дискурс» і «текст» можна дійти таких висновків: у понятті “дискурс”, на відміну від поняття «текст», підкреслюється подієвий аспект. Якщо текст – кінцевий результат мовленнєвої діяльності, то дискурс – сам процес реального мовленнєвиробництва, який включає когнітивні процеси породження і сприйняття мовлення.

У нашому дослідженні прагматичних характеристик еліпсису ми використовуємо метод дискурсивного аналізу.

1.7. Іллокутивно-перлокутивні відносини як основа еліпсисів

Концептуальний апарат прагматичного підходу до аналізу еліптичного висловлення утворює поняття мовленнєвого акту еліптичного висловлення утворює поняття мовленнєвого акту, що розуміється як «актуалізація речення в ситуації безпосереднього спілкування, яке розглядається як форма прояву переважно міжособистісних відносин» [53, с. 12].

У сучасному вигляді теорія мовленнєвих актів сформувалася як розвиток концепції Дж. Остіна [63] і Дж. Серля [70]. Особливу увагу в теорії

мовленнєвих актів приділяється аналізу мети і результатів як компонентів мовленнєвого акту. Лінгвістів цікавить механізм використання мови для досягнення різних цілей, що виникають під час соціальної взаємодії людей.

Згідно з теорією мовленнєвих актів, смисл висловлювання розпадається на три складових: 1) що говориться (локуція), 2) який поведінковий сенс виражається (ілокуція), 3) який ефект або результат мовлення (перлокуція) [63, с. 86-88].

Локутивний акт – аспект висловлювання, який пов'язаний із виголошенням певних фонетичних, морфологічних, синтаксичних одиниць і який співвідносить його з даною предметною ситуацією.

Ілокутивний акт – вираження комунікативної мети в процесі виголошення висловлювання.

Перлокутивний акт – вплив висловлювання на адресата. При цьому мається на увазі не сам факт розуміння адресатом сенсу висловлювання, а ті зміни в стані або поведінці адресата, які є результатом цього розуміння. Таким чином, особлива увага приділяється результату мовленнєвого акту. У цьому дослідженні цей аспект мовленнєвого висловлення буде позначений як прагматична ефективність досліджуваного нами еліпсису.

Необхідно зазначити, що всі три аспекти мовленнєвого висловлювання є не окремо взятими актами, а становлять єдине ціле в рамках одного висловлення [71].

Згідно з теорією мовленнєвих актів, основною одиницею комунікації вважається не речення або будь-який інший мовний вираз, а виконання певної дії – затвердження, прохання, питання, накази та ін. Дані та багато інших видів мовних дій характеризують мовленнєвий акт щодо його вказаної мети і визначають його як іллокутивний акт. Саме поняття іллокуції як ключового, але

не єдиного компонента МА лежить в основі прагматично орієнтованого опису [53, с. 14].

Отже, іллокутивний акт можна вважати центральним поняттям теорії мовних актів. Ілокутивний акт – це дія, при якій реалізується комунікативний намір. Вона виконується людиною під час висловлювання у процесі промови. Принципова відмінність іллокуції від локуції полягає у цілеспрямованості першої; відмінність перлокуції від іллокуції – в конвенційності останньої. Це означає, що висловлюванню властиве протиріччя між двома пов'язаними з ним моментами – суб'єктивним (мета того, хто говорить) і об'єктивним (способи забезпечення розпізнавання цієї мети слухачам, тобто засоби актуалізації цієї мети). Це протиріччя теорії мовних актів трактується як антиномія інтенціонального та конвенційного в мовному акті [53, с. 15].

Ілокутивні сили прийнято поділяти на прямі (експліцитні, лінгвістично виражені) і непрямі (імпліцитні, що виводяться з прагматичного контексту) [Поспелова та ін.]. Непрямі іллокутивні сили, які потребують додаткових операцій виведення, називаються імплікатури. Термін «імплікатура» запроваджено Г.П. Грайсом [90] для позначення того, що має на увазі або передбачає мовець.

Усі вищеперелічені компоненти іллокутивної сили враховуються за класифікації мовних актів. У лінгвістичній літературі запропоновані різні критерії вимірювання іллокутивних актів, наприклад, відмінності в меті даного типу акта, у виражених психологічних станах, у статусі мовця і слухача, в перформативному і неперформативному вживанні іллокутивного дієслова та ін [71, с. 172 – 177]. Мовні акти – зобов'язання, погрози, закиди, накази, вітання – розбиваються на класи, що перетинаються у роботах різних авторів.

Різні іллокутивні акти мають на меті досягнення певного перлокутивного ефекту, який залежить від деяких факторів може бути досягнутий або не

досягнутий за допомогою мовних засобів. Під перлокутивним ефектом прийнято розуміти будь-яку реакцію або зміну у стані адресата під впливом мовного акта: у відповідь мовний акт, дія [63; 90] або психологічний стан [70].

Сутність іллокутивного акта відбивається в МА як його іллокутивна сила. Як відомо, Дж. Серль, який продовжив ідеї Дж. Остіна про мовні акти і розробив власну теорію, відзначив дуже важливу обставину формування іллокутивної сили. Реалізуючи інтенціональний аспект комунікації, мовець насамперед виходить із конвенційних умов, оскільки, бажаючи отримати певний результат, він повинен змусити адресата «пізнати свій намір отримати цей результат» [71, с. 160].

Що стосується об'єкта нашого розгляду, це означає, що вживаючи певний мовний/мовленнєвий засіб, зокрема, еліпсис, адресант виходить із співвідношення між власними комунікативними цілями, відповідними правилами комунікації та доречністю еліпсису у тих цілей і правил.

Отже, говорячи про мовний акт, ми виходимо з того факту, що висловлювання є частиною дії. Сам факт виголошення – локуція – ще не є висловлюванням. Як правило, у нас є певний мотив для будь-якого мовного акта, що включає різні комунікативні наміри, наприклад, поставити питання, відповісти на нього, заявити про щось і ін.

Отже, акт локуції перетворюється на акт іллокуції. Відповідно до комунікативного наміру мовця висловлювання в сенсовому плані висловлюють сумніви, накази, прохання, запити інформації, обіцянки та інші стосунки.

Однак для того, щоб акт комунікації відбувся, необхідна наявність як передачі інформації, а й її сприйняття. Якщо адресант звертається до адресата з тим чи іншим повідомленням, а адресат зрозумів і прийняв його, тобто якимось відреагував, то акт комунікації відбувся [16, с. 15].

Таким чином, будь-який акт комунікації – це дія заради впливу мовця на слухача в процесі спільної діяльності. Будь-який іллокутивний акт має своєю кінцевою метою забезпечити вплив, тобто спонукання у сенсі. Вплив є основою теорії мовних актів.

Як відомо, будь-який діалог підпорядкований психології міжособистісних відносин і у прямої залежності від соціальних чинників. Учасники діалогічного спілкування виконують у ньому певні ролі, що зумовлюють моделі мовної поведінки. Ілокутивно-перлокутивні відносини служать основою породження та існування діалогічних єдностей, що містять еліптичні висловлювання, тому можна говорити про наявність іллокутивно обумовленого та перлокутивно обумовленого еліпсису.

Висновки до 1 розділу

Усе вище зазначене дає нам змогу на цьому етапі дійти таких висновків висновків:

1. відсутність теоретично обґрунтованого протиставлення мови і мови наприкінці XIX – початку XX ст. призвела до виникнення логічного, психологічного, синтаксичного та структурно-граматичного підходів до визначення поняття «неповне речення». У сучасних синтаксичних теоріях речення розглядається в комплексі структурних, семантичних і прагматичних аспектів, що дає змогу охарактеризувати речення з позиції плану вираження і плану змісту, а також з'ясувати взаємозв'язок між особистістю мовця та його мовленнєвими проявами.

Прагмалінгвістика відкриває нові перспективи для аналізу категорії неповноти речення, яке постає як одиниця, що забезпечує комунікативну співпрацю того, хто мовець і слухача.

2) Еліпсис має статус висловлювання, оскільки еліптичні утворення завжди ким-небудь створюються, виникають за потребою мовленнєтворчості, завжди орієнтовані на учасників комунікації та досліджуються з погляду можливості передавання певного смислу.

Під впливом ситуації еліпсис набуває яскраво вираженого прагматичного характеру.

3) Дослідження еліпсису має довгу й плідну історію – від повного ототожнення еліптичного й неповного речення до порівняння еліпсисів із повними реченнями та вивчення еліпсисів як норми мови. Ми розглядаємо еліпсис як висловлювання з невербалізованими складовими, розуміння яких здійснюється за рахунок спільних для мовця і за рахунок спільних для мовця і слухача пресупозицій і мовленнєвої ситуації.

4) Еліптичні висловлювання є засобом найбільш ефективного впливу на співрозмовника. Прагматична складова еліпсисів полягає в реалізації їхньої іллокутивної сили, яка проявляється у здатності еліпсисів впливати на емоції та поведінку адресата, формуючи в нього прагматичне ставлення до повідомлюваної інформації.

5) Ситуативність мовлення сприяє імпліцитному передаванню інформації у діалозі завдяки прагматичній пресупозиції. За допомогою еліптичного висловлювання і адресант, і адресат переслідують свої прагматичні цілі. Еліпсис у мовленні адресанта сприяє реалізації його задуму. Еліпсис у відповідній репліці стимулює розвиток діалогу і використовується адресатом для отримання необхідної інформації. Адресант і адресат обирають еліптичне висловлювання як більш ефективне (порівняно з порівняно з нееліптичним висловлюванням) для досягнення своїх іллокутивних цілей. Розуміння та інтерпретація адресатом еліптичного висловлювання залежить від знань про світ, культурного та особистого досвіду. Розуміння досягається за умови вибору відповідного

фрейму та його узгодження з конкретною мовленнєвою ситуацією. Під час отримання інформації адресат співвідносить її зі своїми попередніми знаннями та досвідом, активуючи відповідний фрейм і відфільтровуючи все те, що з ним несумісне. Адресат активує різні фрейми для розуміння еліптичного та нееліптичного висловлювання, що пояснюється різними іллокутивними цілями цих висловлювань. Неправильний вибір фрейму призводить до нерозуміння, появи нерелевантних висловлювань і комунікативних невдач.

б) Діалогічний дискурс у повному обсязі розкриває прагматичні показники еліпсисів. Діалогічне мовлення в межах мистецького твору актуалізує еліптичні висловлювання. Вживаючи еліптичний вислів, адресант виходить із співвідношення між власними комунікативними цілями, відповідними правилами комунікації та доречністю еліпсису в контексті даних цілей та правил.

РОЗДІЛ 2. ПРАГМАТИЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЕЛІПСИСІВ У СТИМУЛІ ТА РЕАКЦІЇ

2.1. Еліптичне питання та еліптична відповідь

Методом суцільної вибірки нами було виділено 250 діалогічних єдностей, що містять еліпсиси. Дослідженню прагматичних характеристик зазнали 398 еліптичних питань та 439 еліптичних відповідей.

Ми розглядаємо прагматичні характеристики еліпсисів у аспекті іллокуції та перлокуції та висуваємо гіпотезу, що прагматичний аспект еліпсису полягає в тому, що іллокутивна сила еліпсису і перлокутивний ефект перебувають у координації, тобто іллокутивна сила викликає певний перлокутивний ефект.

Як показав досліджуваний матеріал, еліптичні висловлювання є показником емоційності. Кількісний склад емоційних еліптичних висловлювань налічує 523 прикладів (62,5% від загальної кількості еліптичних конструкцій). Ці висловлювання зазвичай передають такі емоції, як здивування, обурення, огида, радість, переляк.

(6) “I had my nose fixed after you saw me last, because I got hurt and my sinus collapsed, but I don't think it's going to work.”

“Your hip, your nose ... these jobs.”

“It didn't happen on a job. Big Earl got drunk and knocked me down one night when I was seventeen, and she kicked me in the face and broke my nose. It never healed properly.”

“Your mother?” she said in horror.

“Yep.”

“Knocked you down? Kicked you in the face? Oh, my God, I never knew it was that bad.”

“Oh, yeah.” (RJ, c. 111)

Говорячи про матір, дівчина називає її не мамою і не на ім'я, а на прізвисько «Велика Графіня», тому співрозмовниця, використовуючи еліптичний вислів “Your mother?”, уточнює інформацію. Думка про те, що рідна мати може зламати носа своєї дочки, жахає співрозмовницю. Цей емоційний вислів може бути адекватніше виражений еліптично. Нееліптичний вислів “Do you mean (Was it) your mother?” не досягло б такої мети.

У процесі мовлення співрозмовники вирішують проблему вибору між нееліптичною та еліптичною формою висловлювання. І кожен раз вибір форми висловлювання підтверджується контекстними умовами, коли є комунікативно-сміслові причини вживання саме еліптичного висловлювання. У цьому випадку роль еліптичного висловлювання є «функціонально значущою, і воно виконує функцію специфічної стройової одиниці у структурно-смісловому просторі тексту» [54, с. 107].

Тому в тексті функціонують два типи еліптичних висловлювань, інваріантних щодо нееліптичних висловлювань. Це такі висловлювання, які або не допускають заміну нееліптичними і функціонують як єдино можлива форма дискурсі, або їх заміна нееліптичними висловлюваннями призведе до формування іншого прагматичного завдання співрозмовників, що свідчить про специфічність еліптичної форми висловлювання в діалогічному дискурсі.

(7) I have a little present for you.”

“A present? At five o'clock in the morning?”

“Isn't it fun?” his wife asked, sitting cross-legged on the bed.

“For you, maybe. I have my hospital visits, two meetings before noon ...”

“Ummm. Drink your coffee, dearest.” (JK1, с. 263)

Еліпсис у промові чоловіка свідчить про здивування та нерозуміння, навіщо його треба будити о 5 годині ранку, щоб вручити подарунок, коли його чекає такий важкий день. Вплив такої інтенсивної емоції веде до уривчастого,

еліптичношо виразі думки. Еліптичний вираз думки більш адекватніше, ніж нееліптичний вираз, передає такий вплив.

Під впливом сильної емоції комунікант який завжди може знайти відповідне вербальне втілення своїм емоціям, тому в таких ситуаціях мова часто носить уривчастий, схематичний характер, називаються лише основні моменти, що хвилюють співрозмовників. Емоція, захоплюючи цілу групу слів, може змусити забути значення окремих елементів висловлювання; тоді в мові позначаються тільки вершини, кульмінаційні пункти всього виразу. Таким чином, еліпсис може служити створенню мовцем емоційної картини своїх переживань.

З погляду процесу комунікації, емоційний план діалогічного мовлення служить досягненню прагматичних завдань спілкування. Саме емоційна комунікація виступає на перше місце у діалозі. Для нас важливий насамперед вибір та використання комунікантами еліптичних висловлювань, які, як ми вважаємо, є основним способом передачі емоцій говорящим, і навіть стимулом їхнього пробудження у слухача. Адекватний вибір мовних засобів служить гарантією такого сприйняття діалогічної репліки, при якому у слухача виникає потреба емоційної участі у події, а потім бажання зробити під впливом діалогічного впливу конкретні події. У будь-якому випадку ці кошти збільшують ймовірність емоційного впливу діалогічної репліки, що забезпечують адекватність емоційної реакції слухача намірам того, хто говорить.

(8) "I've always wondered - what's it like to be a preacher? Interesting?"

"Sometimes."

"Busy?"

"Absolutely. Keeps me hopping."

"Has its stresses, I suppose."

"Definitely. Definitely. What's your calling, Vince?"

“Prosthetics,” said Vince.

“Aha. And what's it like to be in prosthetics?”

“Gross.” (JK2, c. 201)

У цьому прикладі обидва співрозмовники звертаються до експресивно образних і оцінних висловів під час обміну думками та враженнями про свою роботу: “sometimes interesting”, “absolutely busy”, “keeps me hopping”, “definitely has its stresses”, “gross”.

В умовах безпосереднього спілкування передача інформації між комунікантами здійснюється на певному емоційному тлі та супроводжується вираженням власної позиції та оцінки по відношенню до висловлюваного. Для того, щоб надати своїй репліці велику переконливість, адресант висловлювання найчастіше апелює до експресивно-подібним засобам та виразам. Емоційні та образно-понятійні джерела експресивності діалогічної репліки органічно пов'язані, оскільки в цілісній психологічній структурі особистості когнітивні, емоційні та вольові процеси функціонують у єдності. Діапазон коннотативних значень реплік діалогу представляє собою складну систему образних, модальних, оціночних нашарувань, покликаних впливати на емоційно-вольову сферу слухача. Усе вищезгадане посилюється еліпсисом.

У кожному окремому випадку адресант реалізує свої емотивно-орієнтовані стратегії на адресата у вигляді тих самих підходящих, на його погляд, що підходять до даної комунікативної ситуації мовних варіантів. При виборі ж мовного варіанта, у якому актуалізується зміст його висловлювання, адресант керується цілим рядом міркувань, що входять до сфери прагматичних досліджень, таких як: конкретна комунікативна ситуація; прийняті у його середовищі правила мовного спілкування; його пресуппозитивні, особистісні, соціальні та інші показники.

У тих випадках, коли еліптичне питання сприймається одним із учасників діалогу як примус до відповіді, коли він не готовий або, з будь-яких причин, не хоче відповідати, він буде прагнути уникнути прямої, правдивої відповіді. Еліптичне питання може сприйматися як спонукання до дії, яку не завжди хочеться вчиняти, такою питання може застати кожного з комунікантів зненацька. Тобто загалом еліптичне питання – це такий мовний акт, який змушує одного співрозмовника якимось чином реагувати на слова іншого, ставить одного із співрозмовників у пряму, безпосередню взаємодію з іншим. Прагматичне значення еліптичного питання полягає у його впливі на співрозмовника.

Підтвердження цьому знайдемо у наступній діалогічній єдності:

(9) “When are you coming back?” Caitlin asked.

“I don't know.”

“For the holidays?”

“They don't celebrate Thanksgiving here.” Vix said.

“Christmas?”

“Phoebe's coming for Christmas.”

“Then when?”

“Maybe never.”

“Don't say that.” (JB, с. 224)

Мета ініціатора діалогу (Кейтлін) – дізнатися, коли її подруга Вікс збирається повернутися додому. Питання задається прямо і конкретно, вимагаючи від співрозмовниці такої ж прямої та конкретної відповіді. Вікс не хоче відразу зізнатися подрузі в тому, що додому вона не збирається, і намагається уникнути відповіді. Однак Кейтлін продовжує впливати на співрозмовницю прямі, еліптичні питання: “For the holidays?”, “Christmas?” та “Then when?”, змушуючи Вікс відповісти на них. Вікс тричі

намагається уникнути відповіді, направити розмову в інше русло: повідомити, що в цій країні (Італії) не святкують День Подяки, що Фібі (її мати) приїде до неї на Різдво. Зауважимо, що на два перші еліптичні питання Вікс дає розгорнуті, нееліптичні відповіді, а й лише на третю еліптичну питання Вікс дає еліптичну відповідь “Maybe never“, яка є доказом того, що прагматична мета Кейтлін досягнута: необхідну інформацію отримано. Ілокутивна сила еліптичних питань викликала позитивний перлокутивний ефект.

Наступний діалог тих самих співрозмовниць Кейтлін і Вікс служить доказом того, що прагматична мета ініціатора діалогу може бути не досягнута:

(10) ”I suppose if I ask you to come for the summer you'll refuse?”

“Not necessarily.”

“Vix ... that would be incredible! Is it really a possibility?”

“I don't know. It all depends on jobs ... and things”

“Things being Bru?”

“Things being things.”

“You'll let me know?”

“I don't know.” (JB, c. 277)

Мета ініціатора діалогу (Кейтлін) – дізнатися, чи приїде її подруга до неї влітку. На розгорнуте, нееліптичне питання Вікс дає ухильну, еліптичну відповідь: “Not necessarily.” Друга репліка Кейтлін, що містить емотивну оцінку та ще одне уточнююче питання, також не знаходить прямої відповіді. Третя репліка Кейтлін – еліптичне питання “Things being Bru”, що представляє собою, на думку адресанта, продовження відповіді, сказане із запитальною інтонацією, знаходить уникливу еліптичну відповідь “Things being things.” Вікс не може навіть однозначно сказати, чи повідомить вона подругу про свої плани. Цей діалог став свідченням комунікативного провалу його ініціатора.

Таким чином, якщо адресат сприймає еліптичне питання як примус до відповіді, чи не готовий чи хоче відповідати, він буде намагатися уникнути прямої, правдивої відповіді, що може призвести як до позитивного (якщо адресат таки відповість на поставлене йому питання) результату – досягненню прагматичної мети адресантом та прагматичної ефективності самого еліпсису, так і до комунікативного провалу. Це твердження є правильним і для нееліптичного питання. Ілокутивна сила еліпсису викликає певний перлокутивний ефект, який може бути як позитивним, і негативним.

Перейдемо до детального розгляду еліптичних питань у англійських художніх текстах, кількість яких становила 398 прикладів (47,56 % від загальної кількості еліптичних висловлювань у англійських художніх текстах).

Аналіз нашого матеріалу дозволив нам виділити чотири найбільш поширених прагматичних типів еліптичних питань:

- 1) еліптичне питання із запитальним словом;
- 2) еліптичне питання з репрезентованими членами;
- 3) одночленне ад'єктивне еліптичне питання;
- 4) еліптичне загальне питання, що містить спеціальне питання.

Перший прагматичний тип еліптичних питань – еліптичне питання, що складається з одного питання, так зване *wh*- питання. Еліптичні питання з запитальним словом склали саму велику групу еліптичних питань: 144 прикладів – 36,28 % від усіх еліптичних питань.

Еліптичні питання із запитальним словом можуть використовуватися в мові у своєму конвенційному значенні (зумовленим законами мови), коли запитальний намір висловлювання буде експліковано та приведено до виконання (тобто запитальна еліптична

конструкція означатиме саме питання). Комунікативну ситуацію інформативного еліптичного питання становлять такі умови:

- 1) мовцю невідома відповідь на його питання;
- 2) мовець хоче знати відповідь на своє запитання;
- 3) мовець збирається за допомогою питання отримати відповідь на своє питання;
- 4) момент виголошення відповіді слід після моменту запитання акта.

При цьому цей мовний акт буде успішним, тільки якщо слухач сприйняв його як запит інформації та прореагував відповідним чином (або надавши необхідну інформацію, або уточнивши її характер, або відмовившись повідомити того, хто говорить цю інформацію).

(11) Placing the phone on the hook, he sank into a chair at the kitchen table as Cynthia walked in from next door.

“Timothy! You won't believe this.”

“What?”

“Dooley isn't coming home for Christmas.”

“But why? What's wrong?”

“He's going to Europe.”

“Europe?”

“To sing. In the school chorus. They're leaving next week.”

She sat down, too. (JK1, c. 86)

У наведеному прикладі еліптичні питання “What?” і “But why?” використовуються для уточнення інформації, виконуючи свою запитальну функцію. У цих структурах виражена семантична залежність еліптичних питань від попереднього висловлювання. Вони використовуються для уточнення, конкретизації думки в попередньому оповідальному реченні. Еліптичні питання точно вказують на ту інформацію, яка залишилася незрозумілою для слухача. У

даних діалогічних єдності відбувається поділ сенсу на три частини: у першій репліці представлена тема, у другій, вираженій еліптичним питанням, намічається шлях її розвитку, а третьої міститься рема. Такі еліптичні структури виступають як стимули для подальшого розвитку діалогу. Наприклад:

(12) “How would you like to go camping weekend after next?”

“Camping?”

“With the youth group. They like you, said you'd be a blast to go camping with.”

“A blast? Why?”

“That's what they said.”

“How do you go camping? What for?”

“You take a bedroll and a tent and a frying pan,” he said.

“Ever done this?”

“Hundreds of times! Five or six, anyway.”

“Snakes,” she said. “I hate snakes.”

“Snakes hate you even more. Watch your step and you'll be fine.”

“What about bugs?”

“Cynthia, Cynthia.”

“Do you have a tent?”

“Sort of,” he said.

“Sort of?”

“A few poles and a blanket.”

“I don't think so.”

“Come on,” he said. “We'll have a blast.”

He realized he didn't want to go without her.

“Sleeping under the stars, singing around the campfire, roasting marshmallows...” He searched her face for some sign of interest. Blank.

“Walking in the woods, listening to the creek...”

“Yes, but... camping?”

“Cynthia, it'll be fun!” he said, desperate for a merchandising tactic.

She looked at him soberly, then grinned. "OK. But just this once. (JK3: 129)

Еліптичні wh-питання “Why?”, “What for?” і “What about bugs?” з’ясовують інформацію, яка не зрозуміла слухача (Синтії). Синтія отримує відповіді на свої запитання, і її другові вдається переконати її піти з ним у похід. Комунікативний намір реалізований і мети досягнуто.

Для еліптичних структур, що складаються лише з одного запитального слова і зазвичай вживаних як інші компоненти діалогічної єдності, характерні інтенсивність і різко виражене суб’єктивне ставлення того, хто говорить до висловлювання.

Відповідаючи на спеціальне питання, адресат здебільшого намагається уникнути повторення структури питання і дає коротку відповідь, виражений еліптичною формою пропозиції, що часто складається з одного слова, яке несе необхідну інформацію. Наприклад:

(13) “Where are you?” Vix asked.

“Rome.”

“It's fantastic.” (JB, с. 224)

Але в мовленні мовець не завжди запитує інформацію за допомогою еліптичного питання з питанням. Часто буквальне значення питання витісняється непрямим під впливом зовнішніх обставин. У цьому випадку за допомогою еліптичного запитання wh-конструкції мовець передає не питання, а якийсь інший комунікативний намір, здійснюючи таким чином не прямий, а непрямий мовний акт. Сенс непрямого мовного акту розпізнається при інтерпретації змісту мовного акта, що виводиться із контексту. При

використання непрямих мовних актів мови слухачів необхідно розпізнати інтенцію того, хто говорить, і адекватно прореагувати у відповідь.

(14) Alex was sitting tensely at his desk.

“You OK?”

“Me OK? Why? Why shouldn't I be? Course I'm OK.”

“I don't know. You look tired.”

“Why? Tired? Thanks. I'm a bit cold, that's all.” (DJ, с. 150)

Якщо прикладах (13) і (14) на перший план виступає бажання отримати інформацію, то в прикладі (15) верх бере емоційність, що підкреслюється еліптичним питанням, що двічі повторюється “Why?” і еліптичними перепитуваннями “Me OK?” та “Tired?”, що виражають здивування співрозмовника. Такі повтори збільшують експресивний потенціал еліптичного питання “Why?”, який є не питанням щодо своєї суті, а непрямим мовним актом.

(15) “I'll leave you here if you don't mind.” he said.

“Why? Why should I?”

“Don't be funny, Carrie.” (CM, с. 208)

Еліптичне питання “Why?” не запитує інформацію, а висловлює подив Керрі. Її наступне питання “Why should I?” служить тому доказом. Запитальна конструкція “Why should /...?” є найчастіше вживаною з усіх структур із займенником why для вираження ствердного значення. Прагматична характеристика цього висловлювання у тому, що адресант, по-перше, впливає адресата, а по-друге, висловлює свої емоції.

Другий прагматичний тип еліптичних питань – еліптичні питання із репрезентованими членами. Нами було розглянуто 38 випадків (9,69% від усіх еліптичних питань). Цей тип еліптичних питань зустрічається як у першому компоненті питання відповідної діалогічної єдності, так і в другому. Еліптичні

питання з репрезентованими членами можуть бути омонімічні приєднувальним частинам питань типу question tags і мати сему «сумнів» [Чейф] і можуть ставитися до типу, що реагує, «виражають реакцію на зауваження, зроблене першим мовцем» [16].

Д. Болінджер називає цей тип еліптичних питань заміщаючими питаннями та підтверджує їхню контекстуальну залежність від попереднього висловлювання [85]. Ці еліптичні питання є синсемантичними синтаксичними конструкціями, так як основне смислове дієслово перебуває у попередньому контексті.

Наведемо приклади еліптичних питань із репрезентованими членами, які висловлюють цьому «сумнів» (15 питань – 39,38% від усіх еліптичних питань із репрезентованими членами):

(16) “When you shoot someone in self-defense,” she said slowly, “is it like in a war, where you see the enemy as a symbol more than a man?”

“He doesn't think about it. Do you, Tess?” Ben asked.

“I don't see how that's possible.” (NR2, с. 206)

Бен висловлює сумнів за допомогою еліптичного питання з репрезентованими членами, омонімічних приєднувальних частин розділових питань. Бен переконаний, що його подруга Тесс не здатна вбити людину, навіть за самооборони.

(17) “Look, if I was in love with Tess, with anybody, I wouldn't have any trouble saying that.”

“So? Are you?”

“I care about her. A lot.” Ben said.

“Euphemism.”

“She's important to me.”

“Evasions.”

“Okay, Ed, I'm crazy about her.”

“Not quite there, in Paris.”

“All right, so I'm in love with her. Happy now?”

“Have a date. You'll feel better.” (NR2, с. 330)

У цьому прикладі еліптичне питання в устах Еда звучить із відтінком глузування. Ед чудово знає про почуття свого друга Бена до Тесса, але хоче змусити його самого зізнатися у цьому. Висловлюючи сумнів “Are you?”, Ед з одного боку сміється над Беном, а з іншого запитує інформацію та чекає від Бена реакції, що підтверджує його переконання. Подальші еліптичні висловлювання Еда також є цією метою. Прагматична мета Еда досягнута: Бен зізнається, що любить Тесс.

Еліптичні питання з репрезентованими членами, які виражають реакцію (23 питання – 60,62% від усіх еліптичних питань з репрезентованими членами):

(18) “Miss Springer, if somebody gave you something to keep, what would you do?”

“Why, I guess I'd keep it. Wouldn't you?”

“Yes, I would.” Little Lloyd said. “Except, maybe you'd need to know how long to keep it. Wouldn't you?”

I made a show of considering the question, twisting my mouth in deep thought. “I suppose so.” (AR, с. 220)

Розмова відбувається між приватним детективом та хлопчиком, який став свідком злочину. Обидва комуніканти задають той самий еліптичне питання з репрезентованими членами “Wouldn't you?”, що виражає їхню реакцію і чекають певної реакції від співрозмовника. Міс Спрінгер хоче дізнатися подробиці, а маленький Ллойд боїться розповісти їй про це.

(19) “When you are in the woods, you build a fire.”

“Do we?” Mirabelle exclaimed. “Is there a rule about it somewhere?”

“A fire might scare away unwelcome animals, Haakon insisted. “Besides it's rational.”
 “Okay,” Mirabelle groaned. (JMR, с. 126)

У цьому прикладі реакція Мірабель на попередній вислів “Do we?” передає її здивування. Мірабель виросла в місті, і не знає, як вижити в лісі.

(20) “This is Dr. Court. Can I help you?”

“Can you?”

The voice was only a whisper. She heard not the panic she was half expecting, but despair. “I can try. Would you like me to?”

“You weren't there. If you'd been there, it might have been different.”

“I'm here now. Would you like to see me?”

“Can't.” She heard the deep, gulping sob. “You'd know.” (NR1, с. 167)

Розмова відбувається між психіатром та серійним убивцею.

Авторські ремарки допомагають нам правильно витлумачити реакцію убивці. Еліптичне питання з репрезентованими членами “Can you?” передає розпач убивці та страх бути спійманим.

Третім прагматичним типом еліптичних питань є одночленові ад’єктивні еліптичні питання, які мають оціночно кваліфікаційну семантику. Такі питання одночасно запитують інформацію та дають свою оцінку ситуації чи явищу, реалізуючи при цьому інформативну та емотивну функції. Нами було досліджено 36 одночленних ад’єктивних питань (9,16 % від усіх еліптичних питань).

Як показує досліджуваний матеріал, еліптичні питання з репрезентованими членами створюють прагматичний потенціал мовного сегмента, що надає мові особливий зміст, що виражається в глузуванні, здивуванні, розпачі та переляку, які більш адекватно передаються еліпсисом.

(21) “From here and on we travel over land at treetop level. And we don't travel after dark. This could turn out to be a real trip.”

“Long?”

“Long, yes.” Jemal said.

“Dull?”

“Dull. This place doesn't seem to sustain a lively interest.” (JMR, с. 114)

Еліптичні ад’єктивні питання “Long?” і “Dull?” в даному прикладі запитують інформацію про майбутній подорожі. Очікування адресанта виправдовуються, і він отримує відповіді на питання які його цікавлять. Прагматична специфіка цього питання полягає в тому, що запитуючий чекає на підтвердження своєї оцінки ситуації чи явища, та можна сказати, що за наявності підтвердження саме питання містить у собі відповідь.

Четвертим типом прагматичної обумовленості у діалогічній єдності із загальним питанням є той випадок, коли еліптичне питання містить у собі спеціальне питання (13 прикладів – 3,31% від загальної кількості еліптичних питань у художніх текстах англійською мовою).

Семантико-прагматичну контамінацію, що відбувається у відповіді, описували Т.В. Булигіна та А.Д. Шмельов [16, с. 317].

(22) “Anything else you'd like to know about my wife?”

“About her calls. I just wondered.” (RJ, с. 150)

У цьому прикладі еліптичне загальне питання рівноцінне спеціальному питанню “What else would you like to know about my wife?”. Тому у еліптичному висловленні у відповідь міститься додаткова семантична інформація.

Синтаксична контамінація проявляється в тому, що на загальні питання адресат дає не позитивну відповідь “Yes” або негативний “No”, а еліптичний, який фактично виступає як випереджальний відповідь на подальше спеціальне питання.

(23) “Had lunch?” Roger asked.

“With myself.” (RJ, с. 117)

Отже, усі розглянуті вище прагматичні характеристики еліптичних питань можна розділити на такі, що виражають додаткову інформацію і на емоції, що виражають, хоча в ряді випадків неможливо провести чітку грань. У цих еліптичних питаннях з різним ступенем домінування проявляються інформативна та емотивна іллокуції. Еліптичні висловлювання висловлюють емоцій того, хто говорить і служать стимулом для їх пробудження у слухача. Еліпсис збільшує ймовірність емоційного впливу діалогічної репліки та забезпечує адекватність емоційної реакції слухача намірам говорить.

2.2. Зустрічне еліптичне питання

Зустрічне еліптичне питання (еліптичне контрпитання) – особлива форма еліптичного питання, за якої звичайна запитально-відповідна єдність трансформується у схему «питання – питання». Нами було досліджено 67 еліптичних контрпитання (16,87 % від усіх еліптичних питань).

(24) “Would you... like a drink?” she asked.

“For the sunset?”

“Yes.”

“All right,” he said. “Thank you.” (RJ, с. 184)

Початковим етапом комунікації є питання першого співрозмовника, на яке дається відповідь другого співрозмовника. Зустрічне питання порушує цю природну логіку процесу «питання – відповідь» і вносить у неї свої зміни.

Зустрічне еліптичне питання може бути смисловим продовженням попереднього питання:

(25) “Why are we having this conversation? Why are we acting as if we're angry? Are we angry?”

“I'm not angry,” Vix said.

“Good... Because neither am I.”

“Maybe we're scared,” Vix said.

“Scared?”

“Of being apart? Of losing each other?”

“We're never going to lose each other, Caitlin said, holding Vix in her arms.”

(JB: 210)

Ставлячи зустрічні питання «Of being apart?» і «Of losing each other?», Вікс підказує відповідь на попереднє питання Кейтлін. Відповідаючи питанням на питання, мовець досягає своїх цілей у діалозі.

Під прагматичним значенням висловлювання ми розуміємо те значення, яке представляє відношення між носієм інформації та функцією висловлювання, тобто відношення між вживанням висловлювання і його результатом. Беручи до уваги мету висловлювання, тобто прагматичне значення висловлювання, ми виокремлюємо такі прагматичні цілі еліптичного контрпитання:

1) Зміна ролей комунікантів:

(26) “What did you think when you saw me?” he asked.

“When?”

“Tonight.”

“Tonight?”

“When you came to the room,” he said.

“Oh,” she said. “Right.” (RJ, c. 160)

Повторення будь-якого елемента попереднього висловлювання в зустрічному питанні (When? Tonight?) підкреслює значущість цього елемента, його вагомість, посилює емоційне значення, привертає увагу співрозмовника. Ставлячи запитання, співрозмовник бере ініціативу на себе. У такому разі його партнеру доводиться слухати і відповідати.

Ця активна роль може бути навмисно передана тим, хто говорить слухачеві, щоб дізнатися його реакцію, або слухач може забрати цю роль через переривання мовлення мовця. У мовця може виникнути бажання будь-що-будь

зберегти свою активну роль і не дозволити партнеру перехопити ініціативу. Зміна ролей нерідко залежить від ходу розвитку теми діалогу.

Для діалогу характерна зміна ролей «мовець – слухач», так що співрозмовники виступають то в одній, то в іншій ролі. На підставі того, чи дотримуються партнери черговості в розмові, і наскільки гладко відбувається зміна ролей «мовець-слухач», можна робити важливі судження про співрозмовників. Дотримання черговості реплік може викликати відчуття того, що вдалося встановити хороший контакт із партнером або що в партнера дуже добре розвинені навички спілкування. Труднощі, пов'язані зі зміною ролей можуть змусити нас оцінити партнера як «невихованого» (занадто часто перебиває співрозмовника), «домінуючого» (не дає співрозмовнику можливості висловитися) або «розсіяного» (не здатний ясно висловлювати свої думки). Згідно з С.Ю. Тюріною, зміна комунікативних ролей може послідувати:

1. з ініціативи мовця:

а) за допомогою прямого або непрямого «призначення» наступного мовця;

б) за допомогою мовленнєвого ходу в обміні типу питання – відповідь, прохання – відповідь (дія), привітання – відповідне привітання;

2. з ініціативи слухача (за допомогою «нульової» регуляції, коли учасники спілкування самі «беруть слово») [52].

Крім того, зміна комунікативних ролей характеризується за типом співвіднесеності сусідніх реплік у часі. При цьому виокремлюють три типи «взяття кроку»:

1) міна комунікативних ролей із перебиванням;

2) «гладка» міна комунікативних ролей;

3) зміна комунікативних ролей після паузи [18; 72].

Характер і сигнали зміни комунікативних ролей багато в чому залежать від типу соціального середовища, ступеня знайомства комунікантів і характеризуються за типом співвіднесеності сусідніх реплік у часі.

Зміна комунікативних ролей із перебиванням має місце у будь-якій зі сфер спілкування. Але в емоційній взаємодії, що має особистісний характер, співрозмовники можуть порушувати прийняті в даному соціумі норми і конвенції, якщо між ними виникають різного роду протиріччя, у яких партнер, що має вищий соціальний статус, намагається перехопити комунікативну ініціативу. Наприклад, в інституційній сфері спілкування зумовлене кооперативністю спільно розв'язуваного завдання, тому перебивання співрозмовника – досить часте явище.

Особливий інтерес становить роль мовчання в процесі передачі комунікативної ролі. Ми розглядаємо мовчання як різновид еліпсису. Адресат відновлює пропущені (невимовлені) репліки, чим демонструє своє сприйняття мови, ставлення до того, що відбувається. Мовчання дає адресату можливість здогадатися про суть того, що того, що відбувається, постаратися зрозуміти, що ж саме адресант хотів сказати. Відсутність відповіді на репліку буває часом красномовнішою, ніж багатослівність. Мовчання відносять до значущого компонента діалогічного спілкування, оскільки воно чинить певний вплив на співрозмовника та інтерпретує співрозмовника й інтерпретується відповідно до ситуації спілкування [16, с. 59]. Причиною мовчання може стати вербальна невиразність того, що було б доцільно повідомити, або наявність великого обсягу спільного для співрозмовників фонду знань, який знижує комунікативні потреби, або ситуація спілкування.

Комунікативна багатозначність мовчання як нульового мовленнєвого акта пояснюється ситуацією, що визначає тему і тональність спілкування, етикетними причинами або індивідуальними особливостями комунікантів. На

думку О.А. Гельпей, «дослідження мовчання як сигналу зміни комунікативних ролей необхідно проводити, беручи до уваги до уваги соціальні ролі учасників, структуру їхньої особистості, психологічний стан, на які накладаються соціальні та культурні норми соціуму, до якого вони належать» [16, с. 60].

(27) “What are you going to do?”

“And you?”

“My job,” he said simply. “First thing, I want to talk to Nyland at the hospital.”

(CM, с. 200)

У цьому прикладі поставлене питання з якихось причин не влаштовує співрозмовника. Він не хоче відповідати на поставлене запитання, або в нього немає готової відповіді, або він може дати відповідь тільки після того, як дізнається плани мовця. У цьому випадку, замість того, щоб відповісти на поставлене запитання і підтримати задану тему, співрозмовник йде від цієї теми за допомогою зустрічного запитання.

Тематична цілісність діалогу становить необхідну умову взаєморозуміння партнерів по спілкуванню, встановлення контакту між ними, реалізації різних інтенцій [73, с. 97]. Тема діалогу відіграє основну роль у механізмі активізації тих чи інших частин баз знань партнерів [7, с. 14]. Загальний комунікативний зміст складається з комунікативного змісту пропозицій, що перебувають у глибині реплік, що складають діалог. Взаємозв'язок загальної основи діалогу з пропозиціями, що складають цю основу, – взаємозв'язок загального і приватного. Основна семантична характеристика діалогу – вказівка на комунікативну мету у значенні пропозицій, що його складають. Без комунікативної мети діалог не може функціонувати як одиниця розмовного мовлення [7, с. 15; 1, с. 653 - 656].

Зауважимо, що головне в діалогічній єдності – не єдність теми, а «психологічний рух від «тематичного ентузіазму» до тематичного

вичерпаності» [7, с 59]. На відміну від незалежної першої репліки, остання репліка діалогічної єдності абсолютно залежна від попереднього контексту: вона незрозуміла поза цим контекстом, вимовляється з інтонацією завершеності, психологічної вичерпаності.

3) Ухилення від відповіді:

(28) “What happened to you?” Nadine demanded.

“Tired?”

“Yeah, rough day.” (NR1, с. 215)

Цей приклад є доказом того, що співрозмовники не завжди отримують відповіді на свої запитання. Не бажаючи відповідати на поставлене йому запитання про те, що з ним сталося, адресат ухиляється від відповіді, запитуючи, чи втомився адресант. Так, Надін не тільки не отримує відповіді на своє запитання, а й сама відповідає на зустрічне запитання співрозмовника, перетворюючись зі слухача на мовця.

Наведемо приклад діалогічної єдності, у якій ухилення від відповіді супроводжується зміною теми розмови:

(29) “Why did Brother Vern want Little Lloyd so bad?”

“Who?”

“Little Lloyd, the one you call Junior. I hope you don't expect me to call him Junior.”

“Oh,” Hazel said. She lifted her head out of the towel and took a deep breath. “My ribs. I think something's broken inside.”

“I'm calling a doctor,” he said getting up to go to the telephone. (AR, с. 124)

Як і в попередньому прикладі, адресант не отримує відповіді на своє запитання. Ухилення від відповіді здійснюється за допомогою еліптичного перепитування “Who?”. Адресант пояснює, про кого йдеться. Не бажаючи відповідати на поставлене запитання, Гейзел не тільки ухиляється від відповіді,

а й різко змінює тему розмови, посилаючись на погане самопочуття і перелом ребра. Адресант більше не ставить запитань і поспішає їй допомогти.

4) Вираз здивування:

(30) With a half-smile on his face, he tapped the disk against his palm and waited for her eyes to clear and shoot to him.

“You got the membership roster?”

“And you also?” (NR2: 198)

Співрозмовник висловлює свою відповідь у формі зустрічного питання. У цьому випадку еліптичне контрпитання “And you also?” передає здивування і містить імпліцитну відповідь «так», зберігаючи свою питальну інтенцію. Специфіка цього контрпитання в тому, що воно містить і відповідь.

У діалозі нерідко трапляються паузи. О.А. Гельпей виокремлює паузу кодування, що виникає в середині мовленнєвого ходу; паузу, що відображає нездатність учасника зробити відповідний мовленнєвий хід, і паузу, що позначає завершення мовленнєвого контакту [16, с. 60]. Паузи можуть слугувати для мовця невеликим перепочинком для продовження мовного ходу, вони необхідні для обмірковування думок. Пауза є тією «точкою», коли слухач має можливість здійснити мовленнєву дію, не порушуючи постулати міжособистісного мовленнєвого спілкування. Паузи полегшують сприйняття мови слухачем, дають можливість здійснити наступний мовленнєвий хід, не перериваючи співрозмовника.

Ми розглядаємо паузу як різновид еліпсису, як «мовчання з медитативною функцією» (термін СВ. Мелікян) [63, с. 8]. В цьому разі пауза як акт мовчання необхідна мовцеві для того, щоб відшукати в пам'яті адекватний для передання думки мовний / мовленнєвий знак.

Наведемо ще один приклад:

(31) “How many of us?” Francis panted.

“Hundred. Hundred and fifty.”

“And altogether?”

“In the park?” he asked, counting. “Thousands.” (AM, с. 123)

Ставлячи зустрічне запитання і користуючись невеликою паузою, співрозмовник дає відповідь, попередньо її обміркувавши, в даному випадку – підрахувавши кількість однодумців.

Отже, якщо комуніканту запитання неприємне, незрозуміле, або йому треба подумати, або він просто не хоче на нього відповідати, співрозмовник ставить зустрічне еліптичне запитання і досягає своїх цілей у діалозі: зробити так, щоб запитувач сам відповідав на запитання, змінити тему, ухилитися від відповіді, висловити свої емоції, уточнити інформацію і виграти час.

2.3. Еліптичний перепит-повтор

Під терміном «еліптичний перепит-повтор» у цій роботі розуміється багатофункціональна репліка, що реагує, яка являє собою собою запитальну трансформацію вихідного запитання співрозмовника. В цьому типі запитань втілюється ідея діалогічності мови. Ця якість перепиту укладена і в його синтаксичній позиції, між попередніми і наступними репліками, у його семантичній функції, що ґрунтується на тому, що переспрос пов’язує обидві репліки в тематико-сміслову єдність, а також у його прагматичній функції, що відображає спосіб впливу слухача на мовця. Нами було досліджено 98 еліптичні перепитування-повтори, що склало 24,67 % від усіх еліптичних запитань.

Еліптичний перепит-повтор – одна з найпоширеніших одиниць діалогічного мовлення. Це можна пояснити насамперед, діяльністю та діалоговою природою перепиту, здатністю впливати на процес комунікації.

На думку Т.В. Титаренко, «перепит як комунікативна дія генетично виникає в ситуативно-інтенціональній мовленнєвій діяльності, бере активну участь у конструюванні тексту і втрачає свої функції в системі мови,

припиняючи своє існування як факт мовлення і перетворюючись у системі синтаксису на запитання» [67, с. 84]. Дослідник піддає перепит комплексному аналізу, розглядаючи його як синтаксичну трансформацію вихідної репліки, як інтеракцію і як функціонально-семантичну одиницю діалогічного тексту.

Еліптичний перепит-повтор є найпоширенішим синтаксичним способом функціонування переспросу.

Неповторення в репліках, що реагують, менш важливих смислових ланок реплік, що ініціюють, є нормою діалогічного мовлення. Еліптичні репліки, що реагують, несамостійні у смисловому відношенні, залежать від форми і комунікативного завдання вихідних реплік і зазвичай без них не вживаються. Пропуск логічно необхідних елементів висловлювання може набувати різних форм. Початкова структура висловлювання потенційно створює для перепитування стільки варіантів, скільки компонентів входить до її складу. Під час вибору варіантів вирішальною виявляється установка запитувача.

З огляду на те, що розмовна мова характеризується здебільшого простими структурами, еліптичні репліки-перепитування, що реагують, як правило, складаються тільки з одного слова – іменника, займенника, прикметника, дієслова, прислівника – з належними до них прийменниками, частками:

(32) “I did everything right, everything smooth and perfect. Not a sound, not a peep. I go in through the door, I flash the light around, you know what the place is?”

She shook her head. “I can't imagine,” she said.

“Empty.”

“Empty?”

“Since last Tuesday and today,” he said, waving one hand around, “they went out of business.” (DW, с. 36)

У цьому прикладі еліптичний перепит-повтор складається з одного слова – прикметника «Empty». Еліптичний повтор дає співрозмовниці можливість

підкреслити, що її увага зосереджена на репліці-стимулі. Наявність повтору у відповідній репліці (перепитуванні) пов'язана зі співвідношенням відомої та нової інформації.

(33) “But you lied to me.”

“Me?”

“You let me think you'd destroyed them.”

“Destroyed? So what? It didn't do you any harm.”

“But it was a lie!” Francis burst out. “You were my friend and it was a lie! If you lied to me about that, you might have lied to me about other things.”

“Other things?” Keith said. “What sort of other things?”

“Anything. Catherine. Adele.”

“Anything?”

“Well, what about Jamie then?”

“Jamie?” Keith repeated languidly. “Oh, you mean that note thing. I never really thought I'd send it.” (AM, с. 156)

У прикладі (33) майже всі еліптичні перепити-повтори (крім “Other things!”) складаються з одного слова – займенника “Me?”, дієслова “Destroyed?”, займенника “Anything?” та іменника “Jamie?”.

Френсіс звинувачує свого друга Кейта у брехні, і репліки-повтори Кейта “Me?”, “Destroyed!” і “Jamie?” виражають його здивування і незгоду з висунутими звинуваченнями. Репліки-повтори “Other things!” і “Anything?” є особливим семантичним підтипом еліптичних перепитувань-повторів, які утворюються при нерозумінні мовцем репліки співрозмовника і виражаються у вимозі уточнення.

Структура еліптичних повторів пояснюється їхньою несамостійністю. Вони синсемантичні, оскільки вони не існують поза спаяністю з першою

реплікою, і їхня структура зумовлює їхній лексичний склад. Еліптичний повтор – структурно і семантично залежна частина діалогічної єдності.

Еліптичні перепити-повтори використовують словесний матеріал вихідної репліки і є емоційною реакцією співрозмовника на висловлювання, що ініціює. Як правило, такі реакції значною мірою втрачають значною мірою втрачають питальність заради вираження емоційної реакції – незгоди, здивування з приводу змісту репліки адресанта. Ці репліки є повтором одного слова вихідного висловлювання з певною метою, яка розкривається із залученням ситуації та контексту:

(34) “How much?” Ben asked flatly.

“Seventy-five.”

“Seventy-five? Seventy-five thousand? Dollars?”

“Real estate's at premium in Georgetown.”

“Georgetown? Christ on a raft, this isn't Georgetown.” (NR2, с. 221)

Діалог відбувається між Беном і ріелтором. Еліптичні перепитування-повтори Бена “Seventy-five?”, “Seventy-five thousand?” і “Georgetown?” передають його здивування і незгоду з приводу ціни квартири. Породжувані незгодою негативні емоції сприяють розгорнутому формулюванню, що експлікує цю незгоду.

(35) “You'll be able to relax tonight at the party.”

“Party?” Eve stopped dead. “Mavis's party? That's tonight?”

“So speaks the party animal,” Peabody said dryly. “Personally I'm looking forward to it. It's been a bad week.” (NR1, с. 293)

Єва так зайнята пошуком убивці Луїса, що забуває про вечірку в Мевіс, де може з'явитися підозрюваний. Її здивування виражається за допомоги еліптичного перепитування-повтору “Party?”.

(36) “I forgot to give Vix her present.” Caitlin said. “For you, Vix.”

“For me?” Vix sat up.

“Yes... open it.”

“Open it?”

“Yes.” (JB, с. 170)

Вікторія не звикла отримувати подарунки на день народження. Своє здивування з цього приводу вона висловлює за допомогою еліптичних перепитувань-повторів “For te?” і “Open it?”. Особливий семантичний підтип еліптичних повторів утворюється в разі нерозуміння адресатом репліки адресанта, що виражається у вимозі уточнення:

(37) “You murdered Louis Trivane.”

“Yes.”

“What are you on?”

“On? Me?”

“Will you agree to a drug scan?”

“I don't want to. Maybe later I'll change my mind.” (NR1, с. 272)

Запитання «What are you on?» не зрозуміле адресату, тому він перепитує: “On?”, “Me?”. І тільки після уточнення адресантом свого запитання він отримує відповідь.

(38) “Are you all right, darling?” Adele blinked up at him from under her broad hat.

“Yes, thanks.” Francis said vaguely. “You?”

“Oh, you know. Is my face all right?”

“Your face?”

“My mascara.”

“Oh, sorry. I see.” Francis ducked under the rim of her hat. (AM, с. 90)

У прикладі (38) розмова відбувається між Френсісом і його матір'ю Аделью. Ні син, ні мати насправді не цікавляться життям одне одного і ставлять

один одному питання лише з ввічливості. Питання матері «Is my face all right?» не зрозуміле синові, і навіть після уточнювального перепитування “Your face!” і пояснення матері “My mascara.“, йому важко дати відповідь і лише вибачається.

До особливого різновиду еліптичних перепитів-повторів можна віднести «еліптичні підхоплення-повтори» (у термінології О.В. Коваленко [55, с. 76]), у яких крім повторення частини репліки попереднього співрозмовника з’являється ще питальне слово щодо приводу уточнення повторюваної інформації. У термінології Л.П. Чахоян вони називаються «перепитуваннями-уточнювачами» [16, с. 84].

Наприклад:

(39) “I might be able to help...”

“Help by writing in your stupid newspaper? Who does that help? Help you? Help with more money at Christmas? Help with extra thank you from the bosses?”

He didn't answer. (TS, с. 165)

У прикладі (39) багаторазове повторення еліптичного підхоплення повтора, що складається з дієслова «help» і різних уточнювачів передає високу експресивність еліптичних висловлювань. Можна постежити особливий вид градації при вживанні цілої серії подібних еліптичних структур, експресивність яких поступово наростає: на пропозицію допомогти співрозмовниця перелічує: спочатку – як він може допомогти, потім – кому допомогти і чим допомогти, причому всі її висловлювання містять насмішку і мають негативну конотацію.

Іноді такі еліптичні «перепитування-уточнювачі» можуть створювати комічний ефект:

(40) “Do you like horses, Carrie?”

“Horses for lunch?”

He laughed. “Let's get out of here.” (CM, с. 192)

Еліптичний перепит слід сприймати як повторення безпосередньо попереднього висловлювання або його частини, яка з якоїсь причини не була належним чином сприйнята адресатом, хоча й був виголошений його співрозмовником. Тут мало місце порушення в процесі комунікації, або адресат не розчув, не зрозумів, або через психологічні причини був не в змозі сприймати сказане адресантом.

(41) “How does Isis feel about that?”

“Oh, she doesn't know.” Miriam rolled her eyes. “She wouldn't like it.”

“How does she feel about the murders?”

“The murders? She doesn't know. Does she? No, we wouldn't tell her about that.”

“So it's just between you and Chas?”

“Between me and Chas?” Her eyes fluttered, stayed blank. “I guess. Sure.

“Have you told anyone else in the coven?”

“The coven?” She laid her fingers on her lips, tapped them. “No, no, it's our secret. Our little secret.”

“What about Wineburg?”

“Wineburg?”

“In the parking garage. The banker. Do you remember?”

“Wineburg, Wineburg. I can't remember. I'm getting a headache.”

(NR, с. 274)

У цьому прикладі діалог відбувається між Міріам (убивцею) і детективом, який розслідує справу про вбивство банкіра Вайнберга. Майже на кожне запитання Міріам відповідає еліптичним перепитуванням, повторюючи частину попереднього висловлювання: “The murders?”, “Між тобою і Chas?”, “The coven?”, “Wineburg?”. Вона перепитує не тому, що вона не чує адресованих їй питань, або що їй ці питання незрозумілі, а тому, що їй потрібен час, щоб

продумати свої відповіді. Вона ухиляється від відповіді на питання про вбивство Вайнберга, посилаючись на головний біль.

Зауважимо, що в плані інтеракції еліптичний перепит-повтор є дуже продуктивним засобом регуляції та кооперації в комунікативному процесі. Через ті чи інші причини інтенціонального характеру, а також характеру самої інформації слухач у процесі комунікації відтворює ті чи інші елементи інформації в дублюючих структурах. Еліптичний перепит є однією з форм таких мовленнєвих дій. Комунікативне завдання еліптичного перепит-повтору полягає в реакції на репліку співрозмовника, у корекції або регуляції інформації, що надходить до адресата, а також і мовленнєвої поведінки його співрозмовника. Еліптичний перепит-повтор дає співрозмовнику можливість підкреслити, що його увага все ще зосереджена на репліці-стимулі й дає йому час обміркувати змістовну частину відповідної репліки. Повтор ключових лексичних елементів використовується співрозмовником, що реагує, для оформлення незгоди з пропозиційним змістом репліки-стимулу.

Висновки до II розділу

Прагматичне значення еліптичного запитання полягає в його впливі на співрозмовника. Іллокутивна сила еліпсису спричиняє певний перлокутивний ефект, який може бути як позитивним (успішним), так і негативним (неуспішним).

Еліптичні висловлювання є основним способом передачі емоцій мовцем, а також і стимулом для їх пробудження у слухача. Еліпсис збільшує ймовірність емоційного впливу діалогічної репліки і забезпечує адекватність емоційної реакції слухача намірам мовця.

Оскільки іллокутивно-перлокутивні відносини слугують основою для виникнення еліпісису, можна говорити про ілокутивно зумовлений і перлокутивно зумовлений еліпсис.

Прагматична характеристика еліптичного запитання з питальним словом полягає не тільки в запиті інформації, а й у емоційній реакції мовця.

Прагматична характеристика еліптичного запитання з репрезентованими членами полягає в наданні висловленню особливого сенсу, що виражається в емоційній реакції на репліку співрозмовника.

Прагматична характеристика одночленного ад'єктивного еліптичного запитання полягає в одночасному запиті інформації адресантом і його емоційній оцінці змісту висловлення.

Прагматична характеристика еліптичного загального запитання, що містить у собі спеціальне запитання, полягає у виокремленні предмета запитання з контексту для чіткішого вираження інтенції мовця та сильнішого впливу на співрозмовника. Відчуваючи цей вплив, адресат передбачає подальші запитання і прагне дати на них відповідь.

Прагматична характеристика зустрічного еліптичного запитання полягає в реалізації слухачем своїх іллокутивних цілей: зробити так, щоб адресант сам відповідав на своє запитання, змінити тему, ухилитися від відповіді, висловити свої емоції, уточнити інформацію і виграти час.

Прагматична характеристика еліптичного перепитування-повтору полягає у вираженні емоційного ставлення мовця до змісту висловлювання.

ВИСНОВКИ

Дослідження еліпсису має довгу й плідну історію – від повного ототожнення еліптичного й неповного речення до порівняння еліпсисів із повними реченнями та вивчення еліпсисів як норми мови. У нашому дисертаційному дослідженні ми розглядаємо еліпсис як висловлювання з невербалізованими складовими, розуміння яких здійснюється за рахунок загальних для мовця і слухача пресупозицій і слухача пресупозицій і мовленнєвої ситуації.

Еліпсис має статус висловлювання, оскільки еліптичні утворення завжди ким-небудь створюються, виникають за потреби мовленнєтворчості, завжди орієнтовані на учасників комунікації та досліджуються з погляду можливості передавання певного смислу. Під впливом ситуації еліпсис набуває яскраво вираженого прагматичного характеру.

Ситуативність мовлення сприяє імпліцитному передаванню інформації в діалозі, що виражається прагматичною пресупозицією. Під час виголошення еліптичного висловлювання і адресант, і адресат переслідують свої прагматичні цілі. Еліпсис у мовленні адресанта сприяє реалізації його задуму. Еліпсис у відповідній репліці стимулює розвиток діалогу і використовується адресатом для отримання необхідної додаткової інформації. Розуміння та інтерпретація адресатом еліптичного висловлювання залежить і від знань про світ, культурного та особистого досвіду. Під час отримання інформації адресат співвідносить її зі своїми попередніми знаннями та досвідом, активуючи відповідний фрейм і відфільтровуючи все те, що з ним несумісне. Неправильний вибір фрейму призводить до нерозуміння, появи нерелевантних висловлювань і комунікативних невдач.

Діалогічне мовлення в межах художнього твору розкриває прагматичні характеристики еліпсисів у повному обсязі.

Еліптичні висловлювання актуалізуються в діалогічному дискурсі. Вживаючи еліптичне висловлювання, адресант виходить зі співвідношення між власними комунікативними цілями, відповідними правилами комунікації та доречністю еліпсису в контексті даних цілей і правил.

Ілокутивно-перлокутивні відносини слугують основою для виникнення еліпсису, тому можна говорити про ілокутивно зумовлений і перлокутивно зумовлений еліпсис. Сенс еліптичного висловлювання виявляється під час аналізу ілокуції, перлокуції та імплікатури. Прагматичний аспект еліпсисів полягає в тому, що ілокутивна сила і перлокутивний ефект перебувають у координації, тобто ілокутивна сила викликає певний перлокутивний ефект, який може бути як позитивним, так і негативним, що залежить від умов успішності комунікації.

Еліпсис у діалозі передає емоції мовця і є стимулом для їх пробудження у слухача. Еліпсис збільшує ймовірність емоційного впливу діалогічної репліки та забезпечує адекватність емоційної реакції слухача намірам мовця.

Прагматична характеристика еліптичного запитання з репрезентованими членами полягає в наданні висловленню особливого сенсу, що виражається в емоційній реакції на попередню репліку співрозмовника. Прагматична характеристика одночленного ад'єктивного еліптичного запитання полягає в одночасному запиті інформації адресантом і його емоційній оцінці змісту висловлювання. Прагматична характеристика еліптичного запитання з питальним словом полягає не тільки в запиті інформації, а й в емоційній реакції мовця. Прагматична характеристика зустрічного еліптичного запитання полягає в реалізації слухачем своїх ілокутивних цілей: зробити так, щоб адресант сам відповідав на своє запитання, змінити тему, ухилитися від відповіді, висловити свої емоції, уточнити інформацію та виграти час. Прагматична характеристика

еліптичного перепитування-повтору полягає у вираженні емоційного ставлення мовця до змісту висловлення.

Таким чином, усі досліджені нами прагматичні характеристики еліптичних питань можна розділити на такі, що виражають додаткову інформацію та ті, що виражають емоції, хоча в деяких випадках вони поділяються нечітко. В еліптичних питаннях із різним ступенем домінування проявляються інформативна та емотивна ілокуції.

Ми цілком усвідомлюємо, що прагматичні характеристики еліпсисів у діалогічному дискурсі не вичерпуються виявленими тут і розглянутими в роботі моделями. Насправді арсенал еліптичних висловлювань, представлений у мові та живому усному мовленні, багатший і різноманітнішим. Наша дослідницька увага була зосереджена на найяскравіших і найпоширеніших моделях, виділених методом кількісного аналізу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Азнаурова Е.С. Прагматика художнього слова. Ташкент: Фан, 1988. 121 с.
2. Акуленко В.В. Світова лінгвістика ХХ – ХХІ століть: міжнародне взаєморозуміння та його обмеженість. *Лінгвістика ХХІ століття: нові дослідження і перспективи*. Зб. наук. пр. К.: Логос, 2006. № 1. С. 2
3. Александрова В.Г. Психологическое детерминирование реплик согласия-несогласия в современном английском художественном диалоге. *Мова і культура*. Вип. 8. Т. 2: Психологія мови і культури. Мова і засоби масової комунікації. К.: Издательский Дом Дмитрия Бураго, 2005. С. 74-78
4. Александрова В.Г. Когнітивно-комунікативний потенціал еліптичного речення в сучасній англійській мові: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 «Германські мови». Одеса, 2008. 21 с.
5. Александрова В.Г. Когнитивно-грамматические особенности эллиптических конструкций. *Нова філологія*. Зб. наук. пр. Запоріжжя: ЗНУ, 2005. № 2 (22). С. 128-134.
6. Александрова В.Г. Эллипсис в структуре фразеологических единиц современного английского языка. *Культура народов Причерноморья*. Симферополь: Крым, 2005. № 76. С. 119-123.
7. Александрова В.Г. Еліпсис в англомовних афористичних текстах. *Записки з романо-германської філології*. Зб. наук. пр. Одеса: ОНУ ім. І.І. Мечникова, 2006. Вип. 17. С. 3-9.
8. Александрова В.Г. Типи і види синтаксичного еліпсису. *Ученые записки Таврического нац. ун-та им. В.И. Вернадского. Филология*. Сб. научн. тр. Симферополь: ТНУ им. В.И. Вернадского, 2006. Т. 19 (58), № 4. 2006. С. 89-91.

9. Александрова В.Г. Еліпсис у рекламному дискурсі. *Матеріали міжнар. наук. конф. «Когнітивно-прагматичні дослідження мов професійного спілкування»*. Харків: ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2006. С. 57-60.
10. Александрова В.Г. Таксономія еліпсованих речень сучасної англійської мови. *Вісник Харківського нац. ун-ту ім. В.Н. Каразіна*. Харків: Константа, 2007. Вип. 773. С. 104-107.
11. Александрова В.Г. Еліпсис у системі близьких і споріднених синтаксичних явищ сучасної англійської мови. *Лінгвістичні студії*. Зб. наук. пр. Донецьк: ДонНУ, 2007. Вип. 15. С. 220-223.
12. Александрова В.Г. Синтаксичний еліпсис у сучасній англійській мові: техніки кодування та декодування. *Мовні і концептуальні картини світу*. Зб. наук. пр. ВПЦ «Київський університет», 2007. Вип. 23, Ч. 1. С. 293-300
13. Александрова В.Г. Еліптичні конструкції в англійському дискурсі. *Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова*. Серія 9 «Сучасні тенденції розвитку мов». К.: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2007. Вип. 2.
14. Александрова В.Г. Семантико-синтаксичне моделювання еліпсованого речення у сучасній англійській мові. *Наукові записки КДПУ ім. В. Винниченка*. Серія «Філологічні науки. Мовознавство». Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2008. Вип. 75 (2). С. 43-47.
15. Александрова В.Г. Гіпотактичний еліпсис у сучасній англійській мові. *Нова філологія*. Зб. наук. пр. Запоріжжя: ЗНУ, 2008. Вип. 32. С. 305-310.
16. Александрова В.Г. Когнітивно-комунікативний потенціал еліптичного речення в сучасній англійській мові : Дис... канд. наук: 10.02.04 2008. 180 с.
17. Алексеєва О.І. Курс теоретичної граматики сучасної англійської мови : навчальний посібник [для студ. вищ. навч.закл.] Вінниця : Нова Книга, 2007. 328 с.

18. Аристов С.О., Сусов І.П. Комунікативно-когнітивна лінгвістика та розмовний дискурс. *Лінгвістичний вісник*. Вип.1. Київ, 2004. С. 3-15.
19. Артемова Л.В. Публіцистичний стиль: загальні характеристики, функції, жанрові диференціації. *Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики*. 2003. Вип. 2. С. 5-19.
20. Байдак Л.І. Еліпсис як реалізація категорії «компресії» на синтаксичному рівні. URL: http://www.rusnauka.com/2_SND_2007/Philologia/19157.doc.htm
21. Баллі Ш. Загальна лінгвістика та питання французької мови. URL: <https://libarch.nmu.org.ua/handle/GenofondUA/55731>
22. Бархударов Л.С. Структура простого речення сучасної англійської мови. URL: http://www.knigograd.com.ua/index.php?dispatch=products.view&product_id=323543
23. Батринчук З.Р. Еліпсис як один з інструментів вираження експресивності в сучасному англійському епістолярному дискурсі. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Філологія. 2017. № 27 (2). С. 11–13. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Nvmgu_filol_2017_27%282%29
24. Бацевич Ф.С. Лінгвістична прагматика. *Енциклопедія сучасної України*. URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=55505
25. Бацевич Ф.С. *Основи комунікативної лінгвістики: підруч.* Київ: ВЦ «Академія», 2004. 344 с.
26. Безугла Л.Р. К проблеме классификации эллипсиса (на материале немецкого языка). *Нова філологія*. 2005. № 2 (22). С. 10–16.

27. Богатько В.В. Еліптичні речення як різновид неповних структур. Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія. 2003. Вип 5. С. 11–14.
28. Богатько В. В. Явища еліпсису в мові сучасної публіцистики: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 «Українська мова». Київ, 2005. 21 с.
29. Богданов В.В. Коммуниканты. *Вестник Харьковского ун-та*. Харьков, 1982. № 339.
30. Вардуль І.Ф. До питання явище еліпсису. Інваріантні синтаксичні значення та структура речення. Харків. 1969.
31. Варламова А.А. Эллиптические конструкции в современном английском языке (на примере произведения Дж. Роулинг “Гарри Поттер и философский камень”). Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. 2016. № 2 С. 19-22.
32. Вейхман Г.А. Ознаки неповноти речення у сучасній англійській мові. Філологічні науки. 1962. № 4. С. 89-100.
33. Ветрова І.М. Функціонування еліптичних речень в англійському художньому тексті. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Філологічна. 2012. Вип. 29. С. 260–261. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoaf_2012_29_86
34. Виноградов В.В. Об омонимии и смежных явлениях. *Вопр. языкознания*. 1960. № 5. С. 1-17.
35. Вихованець І.Р. Граматика української мови. Синтаксис. К.: Київськ. ун-т, 1993. 368 с.
36. Вихованець І.Р., Городенська І.Р., Русанівський К.Г. Семантико-синтаксична структура речення. Київ : Наукова думка, 1983. 22 с.

- 37.Гедерим М.О., Глінка Н.В. Функціонування еліптичних конструкцій у англомовних науково-технічних текстах «Молодий вчений» No 11 (87) Одеса. листопад, 2020 р.
- 38.Гіро П. Розділи та напрями стилістики та їх проблематика. Нове у закордонній лінгвістиці. Вип. 9: Лінгвостилістика. 1969. С. 35-68.
- 39.Гудзик І.І. Функціонально-прагматичний аспект корелятивних конструкцій. Актуальні проблеми прагмалінгвістики: тези доповідей наук. конф. Харків: Вид-во ХДУ, 1996. С. 25-26.
40. Гуйванюк Н.В. Формально-семантичні співвідношення в системі синтаксичних одиниць. Чернівці: Рута, 1999. 336 с.
- 41.Давидова М. Прагматичні характеристики еліпсисів (на матеріалі сучасної англійської мови): автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.19. Київ, 2012. 22 с.
- 42.Давидова М. Експресивність еліпсису (на матеріалі сучасної англійської мови). Інновації у сучасній науці: матеріали II Міжнародного осіннього симпозиуму. Київ: Вид-во Супутник +, 2013. С. 210-212.
43. Дари А.С. Импликация, эллипсис и другие смежные явления. Кишинев: Штиинца, 1986. 60 с.
44. Дейк Т.А. Мова. Пізнання. Комунікація. Перек. з англ. / За ред. В.І. Герасимова. Київ: Прогрес, 1989. 312 с.
45. Дем'янков В.З. Домінуючі лінгвістичні теорії наприкінці ХХ століття. *Мова та наука кінця ХХ століття*. Київ: Інститут мовознавства ім. О.О. Потебні, 1995. С. 239-320.
46. Дем'янков В.З. Про техніки розуміння імпліцитності мови. Семантико-дискурсивні дослідження мови: Експліцитність/імпліцитність вираження смислів. Київ: Вид-во КНУ, 2006. С.34-52.

47. Дудик П.С. Неповні речення в сучасній українській мові. Дослідження з синтаксису української мови. К.: Інститут мовознавства ім. О.О. Потебні АН УРСР, 1958. С. 129-260.
48. Дудучава Р.Е. Структура неполносоставных предложений английской диалогической речи: автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук: спец. 10.02.04 «Германские языки». Тбилиси, 1966.
49. Енквіст Н.Е. Параметри контексту. Нове у зарубіжній лінгвістиці. Вип. ІХ: Лінгвостилістика. 1980. С. 240-270.
50. Жаборюк О.А. Категорія стану в сучасній англійській мові та індоєвропейський синтаксичний процес. Одеса: Маяк, 1998. 206 с.
51. Зеліков М. В. Еліптичні моделі в мовах Іспанії. Запитання мовознавства. 1994. С.100–113. URL: <https://vja.ruslang.ru/ru/archive/1994-1>
52. Карабан В.И. Сложные речевые единицы. Прагматика английских асиндетических полипредикативных образований. К.: Вища школа. 1989. 132 с.
53. Кевиша И.В. Коммуникативные условия интерпретации незаконченных высказываний в англоязычной прозе XX века: дис. ...кандидата филол. наук: 10.02.04. Рига, 1991. 171 с.
54. Кобозєва І.М. Теорія мовних актів як один із варіантів теорії мовної діяльності. *Нове у закордонній лінгвістиці*. Вип. XVII: Теорія мовних актів. Київ: Прогрес, 1986. С. 7-21.
55. Коваленко О.В. Еліптичні структури як елемент художнього тексту: Дис. канд. філол. наук. Львів: 2006. 211 с.
56. Лайчук О.М. Сучасні підходи до трактування еліптичних речень в сучасній англійській мові URL: <https://sites.google.com/site/philologyroundtable/categories/language-semantics-syntax-and-use/sucasnipidhodotraktuvannaelipticnihrecenvsucasnijanglijksijmovi>

57. Ларькіна А.А. Еліпсис в сучасній французькій мові: автореф. дис. ... д-ра. філол. наук: 10.02.05 «Романські мови». Київ, 2009. 20 с.
58. Ларькіна А.А. Еліптичні моделі в сучасній французькій мові. Вісник Північного (Арктичного) федерального університету. Серія: Гуманітарні та соціальні науки. 2008. С. 70–73.
59. Ліпатов В.М., Гладуш Н. . Еліптичні речення в англійській та українській мовах. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/stfil_2014_3_16.
60. Лисенко Н.Ю. Когнітивно-комунікативний потенціал еліптичного речення в сучасному англійськомовному художньому дискурсі та шляхи його відтворення в українському перекладі. URL: http://rep.knlu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/787878787/821/%D0%9B%D0%B8%D1%81%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE%20%D0%9D.%D0%AE._%D0%9A%D0%B2%D0%B0%D0%BB%D1%96%D1%84%D1%96%D0%BA%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B0%20%D1%80%D0%BE%D0%B1%D0%BE%D1%82%D0%B0_%D0%9C%D0%9F%D0%B0%2051-19.pdf?sequence=1&isAllowed=y
61. Мадинахон Ш.К. Лінгвопрагматика як основа вивчення взаємозв'язку мови та її використання. Science and education. ISSN 2181-0842, 2022. С. 476–480.
62. Мухін А.М. Структура речення та їх моделі. Л., 1968. 230 с.
63. Образцова Е.М. Еліптичне речення з позицій теорії семантикокогнітивного синтаксису. URL: https://www.academia.edu/23461729/%D0%95%D0%9B%D0%86%D0%9F%D0%A2%D0%98%D0%A7%D0%9D%D0%95_D0%A0%D0%95%D0%A7%D0%95%D0%9D%D0%9D%D0%AF_%D0%97_%D0%9F%D0%9E%D0%97%D0%98%D0%A6%D0%86%D0%99_%D0%A2%D0%95%D0%9E%D0%A0%D0%86%D0%87_%D0%A1%D0%95%D0%9C%D0%90%D0%9D%D0%A2%D0%98%D0%9A%D0%9E_%D0%9A%D0%9E%D0%93%D0%9D%D0%86%D0%A2%D0%98%D0%92%D0%9D%D0%9E%D0%93%D0%9

E_%D0%A1%D0%98%D0%9D%D0%A2%D0%90%D0%9A%D0%A1%D0%98%D0%A1%D0%A3_Elliptical_Sentence_as_Viewed_from_the_Semantic_Cognitive_Syntax_theory?auto=download

64. Остін Дж. Л. Слово як дія. Нове у закордонній лінгвістиці. Вип. 17: Теорія мовних актів. Київ: Вид-во Прогрес, 1986. С. 22-130.
65. Павленко Л.І. Синтаксичні та функціонально-семантичні характеристики експлікаційних моделей в англійському розмовному мовленні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.04 «Германські мови». Харків, 2004. 20 с.
66. Писаренко Н.Д. Внутрішньофразовий еліпсис у сучасній російській мові: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.02 «Російська мова». Дніпропетровськ, 2000. 20 с.
67. Реунова О.І. Еліпсис як лінгвістичне явище: Монографія. 2000. 230 с. URL: https://cusu.edu.ua/download/nz_2010_4.pdf
68. Романюк Ю. В. Граматичні процеси текстової компресії (на прикладі анафоричного еліпса): автореф. дис. канд. філол. наук: спец. «Балтійські мови» НАН України, Інститут української мови. К., 1996. 18 с.
69. Селіванова О.О. Нариси з української фразеології (психокогнітивний та етнокультурний аспекти). К., Черкаси: Брама, 2004. 276 с.
70. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава: Довкілля, 2006. 716 с.
71. Серл Дж. Р. Класифікація іллокутивних актів. *Нове у закордонній лінгвістиці*. Вип. 17: Теорія мовних актів. 1986. С. 170-194.
72. Серл Дж. Р. Основні поняття обчислення мовних актів. *Нове у закордонній лінгвістиці*. Вип. 18: Логічний аналіз природної мови. 1986. С. 242-263.
73. Сусов І.П. Проблеми мовного спілкування, його одиниць та правил. Комунікативні одиниці мови: Тез. доповідей. 1984. С. 113-116.

74. Сухих С.А. Організація діалогу. Мовне спілкування: Одиниці та регулятиви: Міжвуз. зб. наук. праць. 1987. С. 95-102.
75. Томусяк А.О. Комунікативно-прагматичний потенціал еліптичних структур у сучасному американському художньому тексті. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія. 2019. № 43 (3). С. 88–91. URL: http://www.vestnik.philology.mgu.od.ua/archive/v43/part_3/22.pd
76. Усманов У. Неполные предложения в английской диалогической речи: Автореф. дис. ... канд. филол. наук. Киев, 1983.
77. Факторович А.Л. Выражение смысловых различий посредством эллипсиса. Харьков: Око, 1991. 88 с.
78. Філмор Ч. Фрейми та семантика розуміння. Нове у закордонній лінгвістиці. Вип. XXIII: Когнітивні аспекти мови. Київ: Прогрес, 1988. С. 52-92.
79. Харітонов І.К. Теоретична граматика сучасної англійської мови: навчальний посібник [для студ. вищ. навч.закл.] Вінниця : Нова Книга, 2008. 352 с.
80. Шумар М. Еліптичні конструкції URL: https://www.academia.edu/35367466/%D0%95%D0%BB%D1%96%D0%BF%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D1%96_%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%81%D1%82%D1%80%D1%83%D0%BA%D1%86%D1%96%D1%97
81. Akmajian A., Demers A.K., Farmer R.M., Harrish R.A. Linguistics. An Introduction to Language and Communication. Cambridge, 1997.
82. Alcantara M. Ellipsis in spontaneous spoken language. Cross-modular approaches to ellipsis. 17th European Summer School on Logic, Language and Information. Edinburgh. 2005. P. 1-11
83. A Comprehensive Grammar of the English Language. R. Quirk, S. Greenbaum, G. Leech, J. Svartvik. L. and NY: Longman, 1998.
84. Blume J. Summer Sisters. NY: Dell Publishing, 1998. 400 p.

85. Bollinger D.Z. Interrogative Structures of American English (the Direct Question). *Publication of the American Dialect Society*: University of Alabama Press, 1957. - 172 p.
86. Collinson WE. *The German Language Today*. L., 1953.
87. Dijk T.A. *The Semantics and Pragmatics of Functional Coherence in Discourse*. Versus: Botonga, 1980. № 26.
88. Danler P. A cognitive-pragmatic approach to discourse on the basis of Functional Grammar and Valence Theory: the production and reception of political speeches in Portuguese. *Zeitschrift für Angewandte Linguistik*, 2006. No. 44.
89. Elliptical Sentences. URL: <http://the-language-cru.blogspot.com/2013/05/elliptical-sentences.html>
90. Grice H.P. *Logic and Conversation*. *Syntax and Semantics: Speech acts*. Vol.3. NY, 1975. P. 41-58.
91. Jaffe R. *The Cousins*. Ontario: MIRA Books, 1998. 376 p.
92. Johnson D. *Le Marriage*. London: Penguin Group, 2000. 322 p.
93. Jones E.P. *The Known World*. NY: Amistad, 2004. 398 p.
94. Karamysheva I.D. *Contrastive Grammar of English and Ukrainian Languages: textbook*. Vinnytsya : Nova Knyha Publishers, 2012. 320 p.
95. Karon J. *A Light in the Window*. London: Penguin Group, 1998. 392 p.
96. Karon J. *Out to Canaan*. London: Penguin Group, 1998. 362 p.
97. Karon J. *These High, Green Hills*. London: Penguin Group, 1998. 333 p.
98. Lakoff, G. *Categories: an Essay in Cognitive Linguistics*. *Linguistics in the Morning Calm*. Seoul: Hanshin, 1983. P. 139-194.
99. Leech G. A., Svartvik J. *Communicative Grammar of English*. 305 p.
100. Leech, G.N. *Principles of Pragmatics*. L.: Longman, 1983. 250 p.
101. Lencher W. *Ellipsis in Comparatives*. B., N.Y.: Mounton de Gruyter, 2004. 285 p.

102. Miles C. *The Safe Hostage*. Ontario: Harlequin Enterprises Limited, 1999. 252 p.
103. Minsky M. *A Framework for Representing Knowledge. The Psychology of Computer Vision*. NY, 1975.
104. Motion A. *The Pale Companion*. London: Penguin Group, 1999. 164 p
105. Ransome A. *Swallows and Amazons*. NY: Bantam Books, 2007. 364 p.
106. Roberts J. M. *The Cinculum*. NY: Tom Doherty Associates, 2005. 285 p.
107. Roberts N. *Ceremony in Death*. NY: Berkley Edition, 1997. 330 p.
108. Roberts N. *Sacred Sins*. NY: Bantam Books, 2007. 345 p.
109. Ross A.B. *Miss Julia Speaks Her Mind*. NY: Perennial, 2000. 273 p.
110. Searle J.R. *Background Meaning. Speech Act Theory and Pragmatics*. Dordrecht etc.: Reidel, 1980. P. 221 - 232.
111. Sebastian T. *Saviour's Gate*. London: Simon & Schuster LTD, 1991. 348 p.
112. Schwarz B. *Topics in ellipsis*. University of Massachusetts, 2000. 178 p.
113. Sher A. *Middlepost*. London: Sceptre, 1998. 445 p.
114. Sperber D. *Relevance: Communication and Cognition*. NY, 1986.
115. Sperber D. *Fodor's Frame Problem and Relevance Theory*. *Behavioral & Brain Sciences*. № 19. NY, 1996
116. Westlake D.E. *Jimmy the Kid*. NY: M. Evans & Company, Inc., 1997. 191 p.